

โครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในโครงการ "ชุมชนน่าอยู่ จังหวัดน่าน" เพื่อจัดการทรัพยากรและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความสำคัญของการศึกษา

โครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในโครงการ "ชุมชนน่าอยู่ จังหวัดน่าน" เพื่อจัดการทรัพยากรและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยที่ดำเนินการภายใต้ "โครงการจัดการทรัพยากรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดน่าน ตามแผนงานวิจัยแบบบูรณาการ ปี พ.ศ.2548-2550 ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" โดยนำองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับพื้นที่ดำเนินการ ถ่ายทอดกลับไปยังท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้เกิดเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ในการดำเนินงานโครงการฯ นั้น วิทยาลัยการสาธารณสุข แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และภาคีร่วม อันประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ความร่วมมือของหน่วยงานทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดน่าน อาทิเช่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลน่าน สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โรงพยาบาลชุมชน หลายแห่งในจังหวัดน่าน สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สถานีอนามัยตำบล สำนักงานเกษตรจังหวัด/อำเภอ/ตำบล ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน ประชาคมน่าน ศูนย์เรียนรู้ใจใจใจ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มโรงเรียน ชาวนา หมอแผนโบราณ/หมอสมุนไพร เกษตรกร อาสาสมัครสาธารณสุขและภาคประชาชน ซึ่งได้ยึดแนวทางตามหลักปรัชญา **"เศรษฐกิจพอเพียง"** เป็นสาระสำคัญของการดำเนินการโครงการ โดยเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อผลักดันให้ท้องถิ่นสามารถกำหนดยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาของตนเอง โดยที่ประชาชน องค์กรชุมชน และท้องถิ่น ร่วมกันในการกำหนดวิสัยทัศน์ วางแผนร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมศักยภาพของท้องถิ่น โดยคำนึงถึงการดำเนินวิถีชีวิตของคน ที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นมากที่สุด โดยศึกษาหาแนวทางร่วมกัน จนเกิดเป็น **"เป้าประสงค์ร่วม"** (Common Agenda) ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ ควบคู่กันกับ การจัดการความรู้ การอนุรักษ์และพัฒนา อันเป็นส่วนหนึ่งของการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญา ทักษะสังคมและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อันจะนำไปสู่ต้นแบบของการใช้ศักยภาพของท้องถิ่น และเป็นทางเลือกให้พื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดน่านได้นำไปปรับใช้ตามบริบทของชุมชนตนเองต่อไป

ในช่วงระยะเวลา 3 ปีของการดำเนินโครงการฯ (พ.ศ.2547-2550) ประชาชน ชุมชนและท้องถิ่น ได้เรียนรู้ถึงปัญหา และสาเหตุของปัญหาของชุมชน และได้ร่วมกันหาทางวางแผนแก้ไข โดยอาศัยความร่วมมือจากภาคีที่เกี่ยวข้อง จากปัญหาด้านสุขภาวะของเกษตรกร ที่เกิดจากการใช้สารเคมีในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรลดลงเนื่องจากดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ปัญหาการปนเปื้อนสารเคมีของแหล่งน้ำธรรมชาติ ฯลฯ การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหา ก่อให้เกิดเป็น **“นวัตกรรมการเรียนรู้”** ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต เช่น เกิดแนวคิดการทำเกษตรแบบปลอดสารพิษ การเกษตรอินทรีย์ที่สามารถลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมี ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของเกษตรกร ในบางชุมชนที่มีความเข้มแข็งได้เกิดมาตรการทางสังคมในการ ลด ละ เลิก และจำกัดเขตการใช้สารเคมี มีการขยายเครือข่ายการทำเกษตรปลอดสารพิษในชุมชนใกล้เคียง และต่างชุมชน ต่างตำบล มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ผ่านการศึกษาดูงานในพื้นที่ใกล้เคียง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภาคีอื่นๆ ภายนอกจังหวัดน่าน อันได้แก่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ที่ได้ดำเนิน โครงการ **“ชีววิถี”** เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่มีแนวคิดและเป้าหมายเดียวกัน คือเป็นโครงการที่ดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในการเกื้อกูลกันระหว่างคนและธรรมชาติภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยคำนึงถึงการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตและสุขภาวะของคนในชุมชนดีขึ้น การที่จะไปถึงความเป็นชุมชนน่าอยู่นั้นจะต้องอาศัยการเดินทางร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เป็นการพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated) การมองปัญหาแบบองค์รวม (Holistic) และการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)

วัตถุประสงค์หลัก

เพื่อพัฒนารูปแบบในการใช้ศักยภาพของท้องถิ่น ซึ่งได้รับการพัฒนาตามนโยบายและแผนการปฏิรูประบบราชการและการกระจายอำนาจการปกครองของรัฐบาลไทยจนได้รูปแบบของ “ชุมชนน่าอยู่” แล้วมาจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมในชุมชน และอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพให้สามารถขยายผลและนำไปใช้ในพื้นที่อื่นๆได้

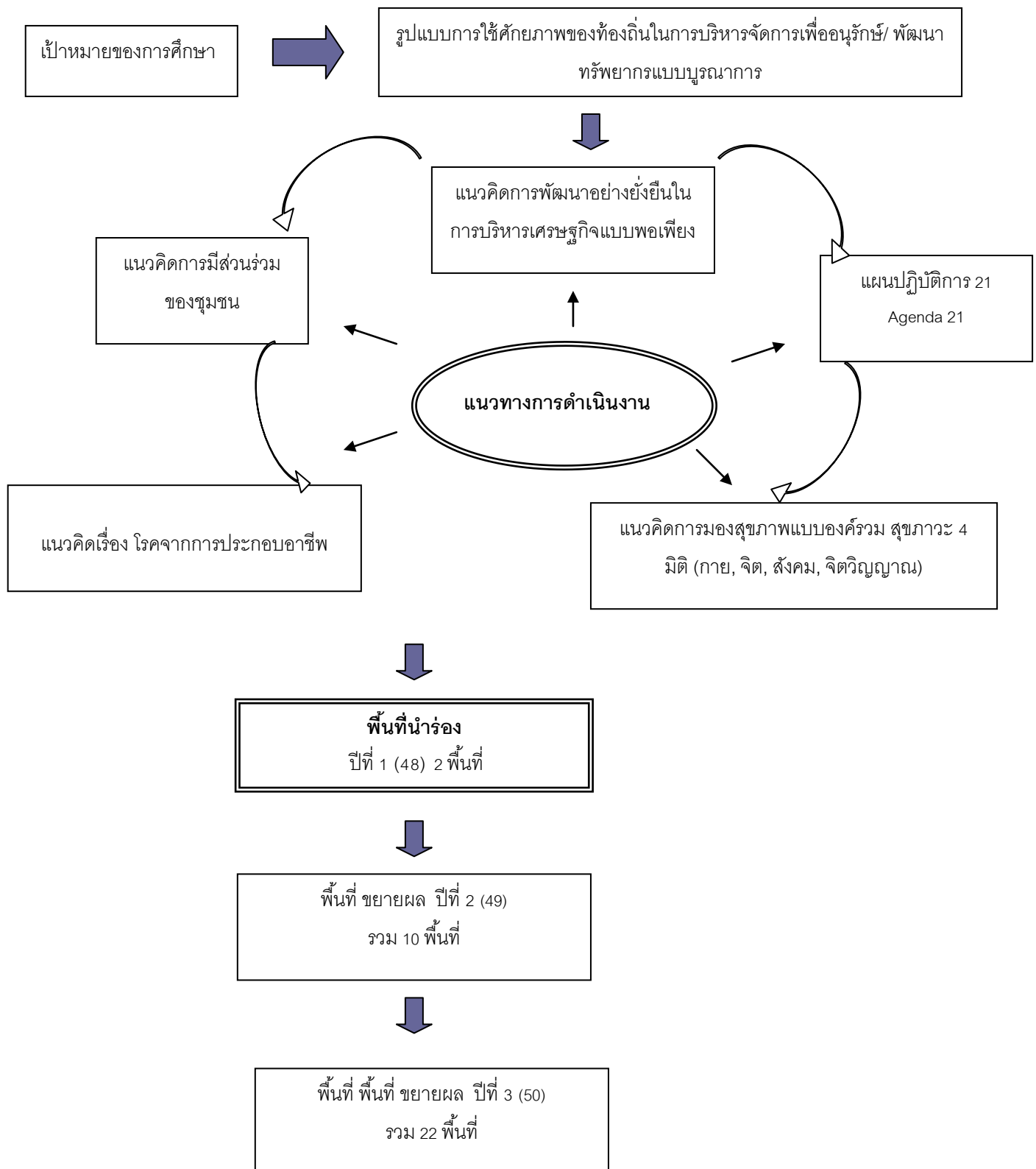
วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพ (Empowerment) ของประชาชน ชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาสังคม (Civil society) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเรื่องการบริหารจัดการแบบบูรณาการเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยใช้ความรู้ เทคโนโลยี ทรัพยากร ทั้งทรัพยากรคนและทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ด้วยองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยตามแผนบูรณาการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกับจังหวัดน่าน

2. เพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพ (Capacity building) ให้แก่ผู้นำชุมชน บุคลากรในภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งประชาสังคม เช่น กลุ่มแม่บ้านซึ่งร่วมรับผิดชอบชุมชนน่ายู่ และบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ได้ใช้องค์ความรู้ที่เหมาะสม โดยใช้ผลงานการวิจัยและพัฒนาตามแผนบูรณาการของจังหวัดน่านร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาชุมชนน่ายู่

3. เพื่อพัฒนากลไกการประสานงานของทุกภาคส่วนทั้งในภาครัฐและเอกชน รวมทั้งการประสานงานของสถาบันการศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการสนับสนุนการพัฒนาแบบยั่งยืนในเชิงสหวิทยา (Multidisciplinary Support) โดยสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ขอบเขตการศึกษา

ในปีที่ 3 การดำเนินงานได้ขยายพื้นที่เพิ่มรวมทั้งสิ้น 22 ตำบล อันได้แก่

ปีที่ 1 (ตุลาคม 2547-ธันวาคม 2548) พื้นที่นำร่อง (2 พื้นที่) ได้แก่ อำเภอเวียงสา ตำบลไหล่น่าน และตำบลล้าน อันเป็นพื้นที่ต้นแบบแห่งการเรียนรู้

ปีที่ 2 (มกราคม-ธันวาคม 2549) ขยายผล เป็น 10 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่นำร่อง 2 พื้นที่และพื้นที่ขยายผล (8 พื้นที่) คือ อำเภอเชียงกลาง ตำบลเปือ ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอบัว ตำบลสถาน อำเภอท่าวังผา ตำบลป่าคา ตำบลริม กิ่งอำเภอภูเพียง ตำบลน้ำเกีฮ่วน อำเภอเมือง ตำบลถ้ำตอง และอำเภอเวียงสา ตำบลชิง

ปีที่ 3 (มกราคม-ธันวาคม 2550) ขยายผลเป็น 22 พื้นที่ ได้แก่ 10 พื้นที่ใน 2 ปี และพื้นที่ขยายผลต่อ (12 พื้นที่) ได้แก่ อำเภอนาหมื่น ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสองแคว ตำบลยอด อำเภอนาน้อย ตำบลสันทะ อำเภอเวียงสา ตำบลน้ำมวบ ตำบลจอมจันทร์ กิ่งอำเภอภูเพียง ตำบลเมืองจัง อำเภอแม่จรม ตำบลน้ำพาง อำเภอเมืองน่าน ตำบลสะเนียน ตำบลเรือง อำเภอสันติสุข ตำบลพงษ์ อำเภอบ้านหลวง ตำบลบ้านฟ้า และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ตำบลขุนน่าน

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. โครงการนี้เป็นการต่อยอดและเชื่อมร้อยในประเด็นเรื่อง “โรคจากการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม” ที่ได้ดำเนินการอยู่แล้ว โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน ดังนั้นการคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการโครงการ เป็นการเลือกอย่างเจาะจงและพิจารณาภายใต้กระบวนการประชุมทีมงานจากวิทยาลัยการสาธารณสุขฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้เกี่ยวข้องในจังหวัดน่าน ตลอดจนการทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร รายงานการวิจัย และข้อมูลทุติยภูมิเรื่องสถานการณ์โรคในพื้นที่นั้นๆ เป็นหลัก

2. หน่วยงานที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงานภาคสนามคือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน ซึ่งทีมวิจัยจากวิทยาลัยฯ จะเข้าร่วมในการจัดเวทีชุมชนของแต่ละพื้นที่เป็นครั้งคราว ดังนั้นในรายงานฉบับนี้จึงขาดรายละเอียดในเชิงลึกตามบริบทของชุมชน ดังนั้นในการสังเคราะห์กระบวนการดำเนินกิจกรรม/ สรุปบทเรียน ตลอดจนปัญหา/อุปสรรค จะกล่าวในภาพรวม ซึ่งอิงอยู่บนฐานของข้อมูลทุติยภูมิ เช่นรายงานผลการดำเนินงาน ของแต่ละพื้นที่

3. ในเดือนสิงหาคม 2549 จังหวัดน่านประสบกับภัยน้ำท่วมอย่างรุนแรง จึงทำให้เกษตรกรในพื้นที่/ ชุมชนเป้าหมายได้รับผลกระทบเสียหายอย่างมากและชุมชนต้องใช้เวลาในการปรับวิถีชีวิต พื้นฟูสภาพบ้านเรือน ตลอดจนเริ่มต้นเพาะปลูกใหม่อีกครั้ง จึงเป็นผลทำให้กิจกรรมในโครงการ “ชุมชนนำอยู่” ที่ดำเนินการร่วมกับวิทยาลัยฯ หยุดชะงัก โครงการจึงได้ขยายออกไปจนถึงเดือนธันวาคม 2550

แต่เนื่องจากข้อขัดข้องบางประการของคณะทำงาน การจัดเวทีใหญ่เพื่อสรุปบทเรียนของการดำเนินงานโครงการ ต่อสาธารณชนในจังหวัดน่าน ได้เลื่อนเป็นเดือนมกราคม 2551

เป้าหมายและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้รูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรเพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ในตำบลไหล่น่านและตำบลล้าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน เพื่อสามารถนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัด ตามบริบทของพื้นที่

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานโครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพท้องถิ่นในโครงการ"ชุมชนน่าอยู่"จังหวัดน่าน เพื่อจัดการทรัพยากรและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ของทีมนักวิจัยและชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ประชาชน องค์การชุมชน ในการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน ตลอดจนส่งเสริมศักยภาพของท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยใช้องค์ความรู้ ทรัพยากร และเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

พื้นที่ดำเนินการ

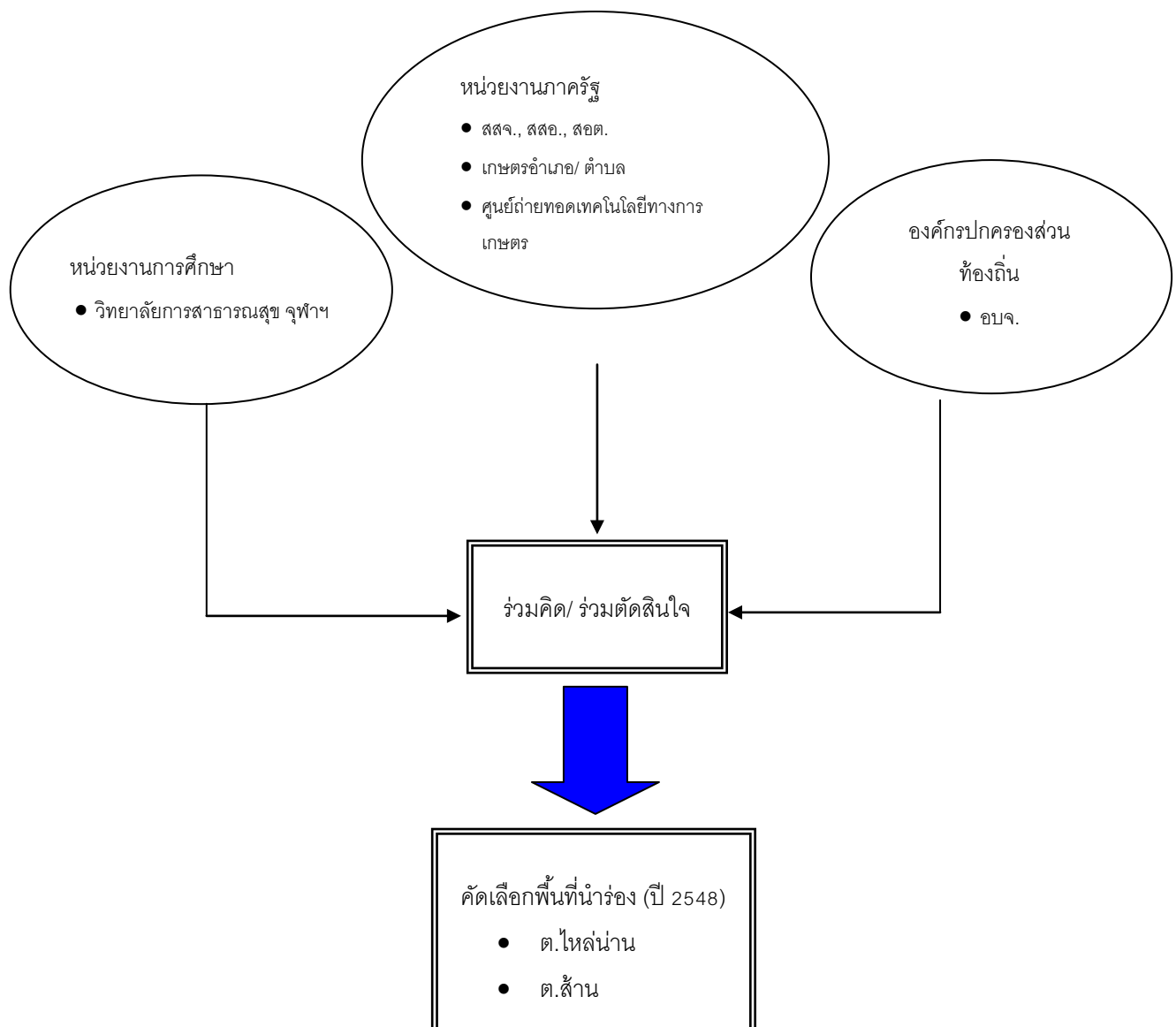
รวม 22 พื้นที่ โดย ปีที่ 1 (ตุลาคม 2547-ธันวาคม 2548) พื้นที่นำร่อง (2 พื้นที่) ได้แก่ อำเภอเวียงสา ตำบลไหล่น่าน และตำบลล้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบ ปีที่ 2 (มกราคม-ธันวาคม 2549) ขยายผล เป็น 10 พื้นที่ ได้แก่พื้นที่นำร่อง 2 พื้นที่และพื้นที่ขยายผล (8 พื้นที่) คือ อำเภอเชียงกลาง ตำบลเปือ ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอปัว ตำบลสถาน อำเภอท่าวังผา ตำบลป่าคา ตำบลลริม กิ่งอำเภอภูเพียง ตำบลน้ำเกีฮ่วน อำเภอเมือง ตำบลถ้ำตอง และอำเภอเวียงสา ตำบลซึ้ง ปีที่ 3 (มกราคม-ธันวาคม 2550) ขยายผลเป็น 22 พื้นที่ ได้แก่ 10 พื้นที่ใน 2 ปี และพื้นที่ขยายผลต่อ (12 พื้นที่) ได้แก่ อำเภอนาหมื่น ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสองแคว ตำบลยอด อำเภอนาน้อย ตำบลสันทะ อำเภอเวียงสา ตำบลน้ำมวบ ตำบลจอมจันทร์ กิ่งอำเภอภูเพียง ตำบลเมืองจาง อำเภอแม่จริม ตำบลน้ำพาง อำเภอเมืองน่าน ตำบลสะเนียน ตำบลเรือง อำเภอสันติสุข ตำบลพงษ์ อำเภอบ้านหลวง ตำบลบ้านฟ้า และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ตำบลขุนน่าน

ขั้นตอนและกระบวนการทำงาน

ระยะที่ 1 ระยะเริ่มต้น

โครงการนี้เป็นการทำงานร่วมกันแบบพันธมิตรระหว่างวิทยาลัยการสาธิตสุพรรณบุรี และภาคีร่วมในจังหวัดนนทบุรี (หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) โดยมีรูปแบบกระบวนการทำงานดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 รูปแบบกระบวนการทำงานกับภาคีร่วมในจังหวัดนนทบุรี ปีที่ 1

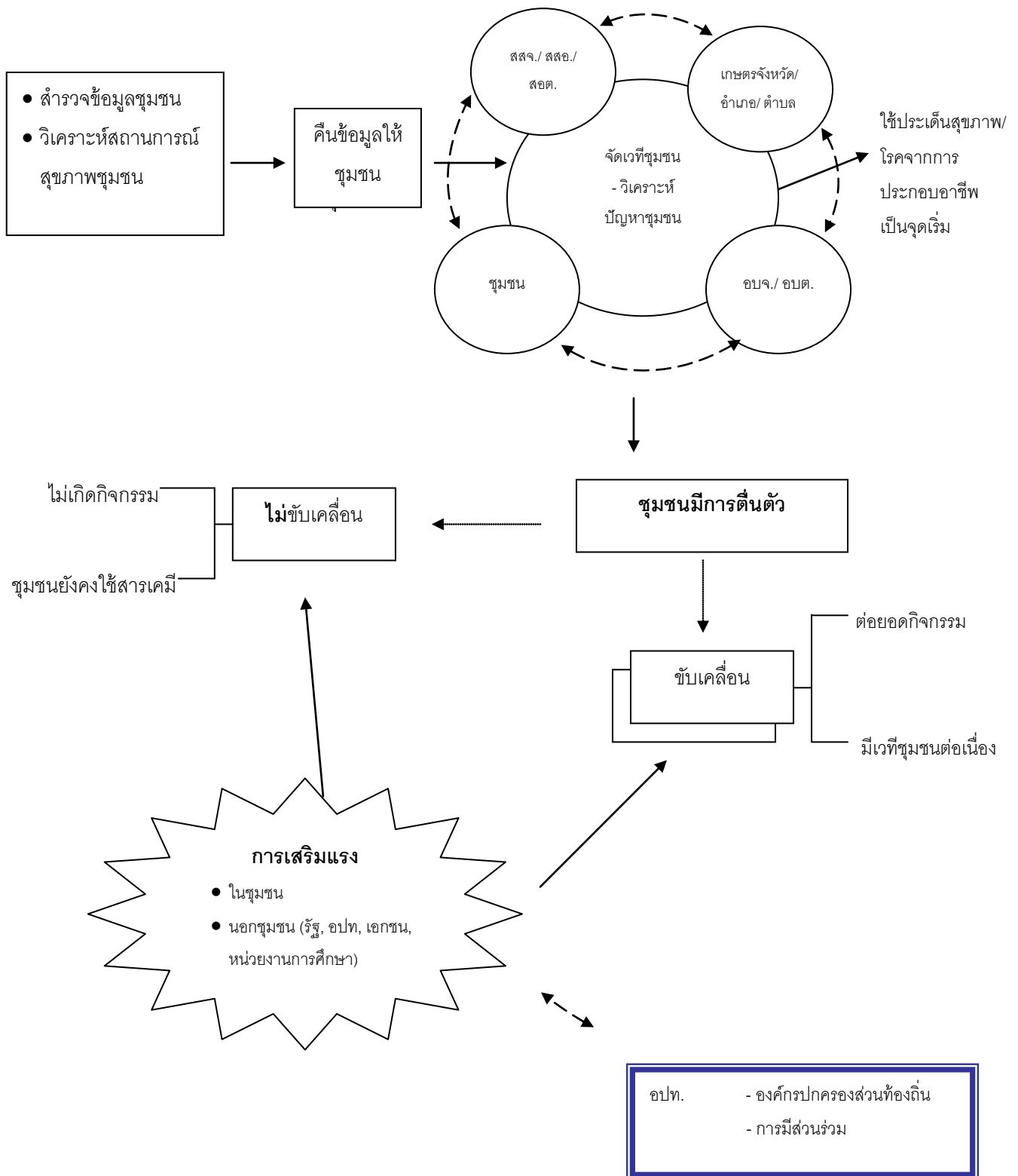

สสจ. - สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
สสอ. - สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ
สอต. - สถานีอนามัยตำบล
อบจ. - องค์การบริหารส่วนจังหวัด
อบต. - องค์การบริหารส่วนตำบล

กระบวนการทำงานในพื้นที่เริ่มจากการพูดคุย/สอบถามที่มนักวิจัยร่วม(สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดน่าน) ถึงกิจกรรม และแผนงานที่ได้ดำเนินการอยู่ พบว่าในปัจจุบัน สสจ. ได้เน้นในเรื่องการ “สร้างสุขภาพ” มากกว่าการ “ซ่อมสุขภาพ” โดยมุ่งที่จะสร้างสุขภาพเชิงรุก สร้างเสริมสุขภาพ คุ้มครองความปลอดภัยของชีวิตและสุขภาพทั้งด้านความปลอดภัยและความมั่นคงของระบบอาหาร ความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อมและการประกอบอาชีพ และการป้องกันควบคุมโรค อันเป็นหนึ่งในแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 - 2549)

ทิศทางการสร้างระบบสุขภาพที่ดีของชุมชนนั้นต้องเริ่มจากการปรับกระบวนคิดของประชาชน ให้เห็นถึงความสำคัญของการมี “สุขภาพะ” ที่ดี สำนักงานสาธารณสุขฯ จึงได้ทำการเฝ้าระวังในเรื่องโรคจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีการให้ความรู้ การตรวจเจาะเลือดหาสารเคมีตกค้าง การพัฒนาศักยภาพของชุมชน ให้เห็นถึงอันตรายและผลกระทบจากการใช้สารเคมีในระบบการผลิต ลดการทำลายระบบนิเวศน์ ซึ่งได้ดำเนินการในหลายพื้นที่เช่น ตำบลล้าน หมู่ 1 และตำบลไหล่น่าน โดยที่ผ่านมารูปแบบการทำงานของสำนักงานสาธารณสุขสรุปได้ดัง **แผนภูมิที่ 3**

แผนภูมิที่ 3 รูปแบบการทำงานเฝ้าระวังโรคจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของสำนักงาน
สาธารณสุขจังหวัดน่าน

สำนักงานสาธารณสุขร่วมกับ วิทยาลัยฯ มีความเห็นสอดคล้องกันว่างานโครงการ “ชุมชนนำอยู่” ของวิทยาลัยฯ สามารถเชื่อมร้อยกับงานเฝ้าระวังฯ ที่สำนักงานสาธารณสุขฯ กำลังดำเนินการอยู่ และเป็นการบูรณาการระหว่างหน่วยงานการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเป็นการเสริมแรงให้กับพื้นที่ดำเนินการของ สสจ.เพื่อให้ขับเคลื่อนกระแสของสุขภาพ คุณภาพชีวิตที่ดี โดยใช้เรื่องใกล้ตัวคือโรคจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการเริ่มที่ฐานกิจกรรมที่ก่อตัวแล้ว มิใช่เป็นเรื่องใหม่ ประกอบกับข้อมูลงานวิจัยของพิเชษฐ หนองช้าง (การตลาดสารพิษ, 2548) พบว่าจังหวัดน่านมีครัวเรือนที่เป็นเกษตรกรถึงร้อยละ 79.47 ส่วนใหญ่เป็นการเกษตรแบบใช้สารเคมี และเกษตรกรเองก็ได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมีทั้งทางร่างกายและผิวหนัง และจากการเฝ้าระวังโดยการตรวจเลือดหาสารเคมีตกค้าง ส่วนใหญ่เกษตรกรจะมีสารเคมีตกค้างอยู่ในเลือดในระดับสูง

ในปีแรกของการทำงานโครงการ “ชุมชนนำอยู่” ได้เลือกพื้นที่นำร่อง 2 พื้นที่คือตำบลโหล่นน่าน และตำบลล้าน อำเภอเวียงสา ด้วยเหตุผล 1) หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ (สถานีอนามัย เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล ฯลฯ) ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) มีแนวคิดและเห็นความสำคัญของการริเริ่มทำโครงการที่จะพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นผู้คอยสนับสนุน เป็นที่ปรึกษาให้กิจกรรมในชุมชนดำเนินไปด้วยดี 2) ชุมชนมีทุนเดิม กล่าวคือมีความพร้อมทั้งในระดับประชาชนและระดับผู้นำ

ระยะที่ 2 การระดมสมอง เพื่อจัดทำแผน

นักวิจัยใช้กระบวนการจัด “เวทีประชุม” เพื่อเป็นการสื่อสารข้อมูลโดยเชิญภาคีร่วมทั้งหมดทุกภาคส่วน จากพื้นที่นำร่อง 2 พื้นที่ เข้าประชุมเพื่อระดมสมอง โดยมีการนำเสนอข้อมูลสถานการณ์สุขภาพของคนในจังหวัดน่าน ความเสี่ยงจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมภายใต้เงื่อนไขการผลิตเชิงเศรษฐกิจ และเปิดโอกาสให้ชุมชน (กลุ่มเกษตรกร อสม. แม่บ้าน ผู้นำ ครู ฯลฯ) ระดมความคิดเห็น เสนอแนวทาง/ กระบวนการที่จะลดปัญหา ลดความเสี่ยงด้านสุขภาพ และรู้เท่าทันโรคในปัจจุบันที่เกิดจากสาเหตุที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผลจากเวทีประชุม พบว่าปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ ค่อนข้างคล้ายกัน คือสภาพสมดุลงานธรรมชาติถูกคุกคาม แมลงและวัชพืชมีการพัฒนามากขึ้น เกษตรกรจึงหันมาใช้สารเคมีมากขึ้นเพื่อจะกำจัดศัตรูพืชให้ได้ผล ประกอบกับเกษตรกรส่วนใหญ่มีภาวะหนี้สิน ดังนั้นจึงไม่มีทางเลือกเลยในการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อรองรับตลาด นอกจากนั้นจากการเจาะเลือดเพื่อตรวจหาระดับเอ็นไซม์โคดีนเอสเตอเรสในกลุ่มเกษตรกรที่ใช้สารเคมีทั้ง 2 พื้นที่ พบว่าส่วนใหญ่อยู่ในระดับเสี่ยง สาเหตุสำคัญคือ เกษตรกรขาดความรู้ ความเข้าใจและการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องในการใช้สารเคมี จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพ ได้มีการเสนอความคิดเพื่อการแก้ไขปัญหาดังนี้

1. ควรมีการให้ความรู้ในการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องกับเกษตรกร และกลุ่มประชาชนทั่วไปในพื้นที่ในเรื่องการใช้สารเคมี

2. ควรมีการสร้างจิตสำนึก/ความตระหนักให้แก่เกษตรกร ในเรื่องสุขภาพของตนเองในฐานะผู้ผลิต และตระหนักถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค

3. ควรส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสานเพื่อลดการทำลายสิ่งแวดล้อม

4. ควรมีการบูรณาการประเด็นด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญและใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อน โดยที่เป็นการพึ่งพากัน ตัวอย่างเช่นชุมชนต้องอาศัยข้อมูลด้านวิชาการจากภาครัฐ ส่วนในด้านงบประมาณ ชุมชนควรที่จะมีการรวบรวมทุนชุมชน รวมถึงการแสวงหาจากแหล่งทุนภายนอกด้วย

ตัวแทนของพื้นที่ได้มีการระดมสมองวางแผนปฏิบัติการของตำบลเพื่อที่จะลดความเสี่ยง ลดปัญหาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อนำเสนอในที่ประชุม โดยได้มีการนำแผนไปหารือกับชุมชนเป้าหมายเพื่อขอข้อคิดเห็นและปรับแผน ก่อนการขอรับการสนับสนุนงบประมาณ

ระยะที่ 3 ระยะปรับแผนปฏิบัติการ

แกนนำกลุ่มภาคีร่วมของตำบลได้จัด “เวทีประชาคมหมู่บ้าน” โดยนำสาระและประเด็นจากการประชาขยบายบอกต่อให้กับชุมชนเป้าหมาย เพื่อสร้างการรับรู้/ ความเข้าใจให้กับชุมชน และระดมความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมในเวทีประชาคมหมู่บ้าน (ผู้นำชุมชนแบบทางการ/ แบบธรรมชาติ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. สำนักงานสาธารณสุข สาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยตำบล เจ้าหน้าที่เกษตรประจำตำบล ตัวแทนครูในชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล) ได้ร่วมกันทบทวน แก้ไขและปรับปรุงแผนปฏิบัติการฯ เพื่อให้ชุมชนและภาคี ู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของโครงการ/ กิจกรรมที่จะดำเนินการ โดยแผนปฏิบัติการฯ ที่ปรับแก้แล้วจะถูกส่งให้กับที่มั่นวิจัย (วิทยาลัยการสาธารณสุขฯ และสำนักงานสาธารณสุข) เพื่อจัดสรรงบประมาณสนับสนุน

ระยะที่ 4 การขับเคลื่อนตามแผนปฏิบัติการ

หน่วยงานที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนตามแผนปฏิบัติการในชุมชนคือสถานีอนามัย และเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล ซึ่งทำงานร่วมกับชุมชนในการ

1. จัดประชุมอบรม/ ให้ความรู้ให้กับกลุ่มเกษตรกร และประชาชนในหมู่บ้านที่สนใจ ในเรื่องผลกระทบจากสารเคมี และการเสนอแนวทางเลือกในการทำเกษตรอินทรีย์ วิธีทำน้ำหมักชีวภาพ ได้เชิญเกษตรกรที่ได้เริ่มทำนาแบบปลอดสารพิษ มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ปัญหา อุปสรรค ให้กับ

ชุมชน และเกษตรกรที่สนใจได้ฟัง ซึ่งเป็นเทคนิคในการใช้ “คนต้นแบบ” ที่ลงมือปฏิบัติจริงมาเป็นตัวอย่างถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ

2. การเฝ้าระวังในเกษตรกรกลุ่มเสี่ยง โดยตรวจหาเอ็นไซม์โคลินเอสเตอเรส ด้วยวิธีการเจาะเลือด เดือนละครั้ง โดยเจ้าหน้าที่ของสถานีนามัย การเจาะเลือดสามารถบ่งบอกถึงการปนเปื้อนของสารเคมีกลุ่มเออร์กาโนคลอรีนและคาร์บาเมต ซึ่งเป็นกลุ่มสารเคมีกำจัดแมลงศัตรูพืชที่ตกค้างในร่างกาย ซึ่งแบ่งเป็น 4 ระดับคือ 1) ระดับปกติ 2) ระดับปลอดภัย 3) มีความเสี่ยง และ 4) ไม่ปลอดภัย และจัดเวทีหมู่บ้านเพื่อคืนข้อมูลให้กับกลุ่มเกษตรกรได้รับทราบพร้อมทั้งให้คำแนะนำในการปฏิบัติตัวเกษตรกรที่รับทราบผลการตรวจส่วนใหญ่จะมีความตื่นตัว ประกอบกับการได้เข้ารับการอบรมจะทำให้มีความรู้/ ความเข้าใจถึงผลกระทบของสารเคมีมากขึ้น ดังนั้นการสร้างกระแสชุมชนในเรื่องสุขภาพค่อนข้างได้รับความสนใจ

3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดนการศึกษาดูงาน ในต่างพื้นที่ในจังหวัดน่านที่มีการทำเกษตรอินทรีย์ การทำน้ำหมักชีวภาพ เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรที่มีความสนใจได้เห็นตัวอย่าง/ ได้ซักถาม และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพื้นที่ อันจนเป็นการสร้างความเข้มแข็ง และพัฒนาศักยภาพชุมชน

ระยะที่ 5 การติดตามความคืบหน้าของโครงการ

การจัดเวทีประชุม (แยกรายตำบล) เมื่อกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการฯ ไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง นักวิจัยและภาคีร่วมในพื้นที่ ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นภาคีร่วมในการทำงานได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น บอกเล่าถึงความก้าวหน้า ตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่ประสบเพื่อได้รับฟังข้อมูล ข้อเสนอแนะจากหน่วยงานวิชาการหน่วยงานราชการ และ พื้นที่อื่นๆ

ระยะที่ 6 การจัดเวทีสรุปบทเรียน

บทเรียนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดำเนินการของโครงการ ภายในระยะเวลา 3 ปี มีดังนี้

1. ในการริเริ่มสิ่งใดๆในชุมชน ต้องมีการสร้างการรับรู้ร่วมกัน มีการสร้างเป้าหมายร่วม ที่จะดำเนินการไปด้วยกัน

2. การจัดการความรู้ที่เป็นระบบ และการสื่อสาร ส่งต่อความรู้ เช่นการอบรม การจัดเวที เสวนา การศึกษาดูงานในต่างพื้นที่ เป็นสิ่งที่จำเป็น

3. การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เช่นสถานีนามัย เกษตร ครู อบต. และชุมชน ต้องทำงานเป็นทีม จะต้องมีผู้รับผิดชอบหลัก

4. แนวคิดในการจัดการการเกษตรแบบใหม่ เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การเลี้ยงหมูหลุม ฯลฯ และต้องมีการวางแผนการตลาด เพื่อรองรับผลผลิตต่างๆ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้เพื่อเป็น

การฟื้นฟูสุขภาพของเกษตรกร เช่น การนวดแผนไทย สมุนไพร จะเป็นการเสริมความรู้กลุ่มแม่บ้านและสามารถเป็นรายได้เสริม

5. การเฝ้าระวังสุขภาพ และส่งเสริมสุขภาพควรทำอย่างต่อเนื่อง เช่น การเจาะเลือดเพื่อหาสารพิษตกค้าง และมีการแจ้งผลข้อมูลให้ชุมชนได้รับรู้ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนตื่นตัว การส่งเสริมการออกกำลังกาย

6. การประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่ทำอย่างต่อเนื่อง โดยที่เริ่มแรก อยู่ในกลุ่มเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกันเพื่อขยายแนวคิด จากนั้นควรมีการขยายแนวคิดออกไปสู่วงกว้าง เพื่อก่อให้เกิดเครือข่าย (ยกตัวอย่างเช่น การจัดเวทีสรุปบทเรียนที่วิทยาลัยการสาธารณสุขฯ และภาคีร่วมในจังหวัดน่านได้จัดขึ้น)

7. จากจุดเริ่มต้นในเรื่องปัญหาสุขภาพ และความเสี่ยงของเกษตรกรในการประกอบอาชีพที่ต้องใช้สารเคมีนั้น ควรมีการพัฒนามาตรการทางด้านสังคมที่ชุมชนเห็นพ้องต้องกัน ให้ไปสู่การร่างเป็นข้อตกลงหรือข้อบังคับของท้องถิ่น ซึ่งหากสามารถทำให้ไปสู่นโยบายสาธารณะ จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมอย่างมาก

8. การจัดเวทีเสวนา ในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับจังหวัด เพื่อให้ภาคี หน่วยงานราชการและผู้นำชุมชน ตลอดจนกลุ่มทำงานได้แลกเปลี่ยนหรือถึงปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมหาแนวทางแก้ไข หรือแสวงหาทรัพยากรภายนอกเข้ามาช่วย และเวทีเสวนายังเป็นช่องทางหนึ่งของการประเมิน ติดตามผลการดำเนินงาน

การประชุมเวทีใหญ่ระดับจังหวัดประจำปี 2550

เก็บตกประสบการณ์จากเวทีใหญ่

จากการดำเนินงานโครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในโครงการชุมชนน่าอยู่จังหวัดน่าน ซึ่งคณะนักวิจัยวิทยาลัยการสาธารณสุข แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมาตั้งแต่ พ.ศ. 2548 - พ.ศ. 2550 ได้เกิดสิ่งละอันพันละน้อยที่ดีๆ มากมายขึ้นในพื้นที่ เกิดผลลัพธ์เชิงนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อชุมชนเอง เกิดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม แลกเปลี่ยนในองค์ความรู้ วิธีการ ขยายผลจนเป็นชุมชนนักปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชน (Community of Practice) โดยสร้างพื้นที่/เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน ระหว่างชุมชนด้วยกัน จนเกิดการเรียนรู้ข้ามผ่านเครือข่ายต่างๆ ซึ่งเป็นการจัดการความรู้ในแบบฉบับของชุมชนเองที่มีนักคิดนักวิชาการ และองค์กรภาครัฐเป็นผู้หนุนเสริมเติมพลังสร้างกำลังใจให้ซึ่งกันและกัน

ประสบการณ์และบทเรียนการพัฒนาชุมชนน่าอยู่ในจังหวัดน่านนั้น เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เนื้อหาที่เป็นมุมมองข้อเสนอและเพื่อนำเสนอบทเรียนข้อค้นพบที่เกิดขึ้นตลอดจนการวิเคราะห์ปัจจัยของความสำเร็จ ได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้คือ

1. กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม: เวทีการเรียนรู้ที่มีชีวิต
2. มุมมองและข้อเสนอเพื่อการพัฒนาเมืองน่านน่าอยู่
3. บทเรียนการพัฒนาชุมชนน่าอยู่ จังหวัดน่าน (Best Practice)
4. แนวทางการพัฒนาเพื่อให้แนวคิดชุมชนน่าอยู่การเกิดความยั่งยืนและดำรงคงอยู่ต่อไป
5. ปัจจัยของความสำเร็จ

1. กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม: เวทีการเรียนรู้ที่มีชีวิต

เวทีสรุปบทเรียนและยกระดับการเรียนรู้ร่วมกัน

การดำเนินดังกล่าวนี้ได้ดำเนินมาจบจนครบ 3 ปี จึงได้จัดเวทีสรุปบทเรียนสิ่งที่ได้จากการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่าย และพื้นที่ชุมชนครอบคลุม 22 ตำบล เวทีได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2551 โดยบทสรุปต่างๆ ได้ผ่านการประเมินผลงานที่ได้ทำไปแล้วสรุปผลการดำเนินงานของพื้นที่ต่างๆ มาแล้วดังนั้นในเวทีนี้จึงเป็นเวทีที่ยกระดับการเรียนรู้ขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง เป็นเวทีนำเสนอสิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้น แล้วนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากวิธีทำงานที่เรียกว่า Best Practice ซึ่งเกิดผลงานในลักษณะที่น่าภูมิใจ เป็นการยกระดับความรู้ของกลุ่มหรือขององค์กรขึ้นมา และเรียนรู้ข้ามองค์กรข้ามกลุ่มอีกทั้งได้คืนความรู้สู่สาธารณะประชาชนในวงกว้าง รูปแบบการจัดเวทีเป็นเวทีเปิดกว้าง จัดที่บริเวณลานโพธิ์วัดอรุณญวาส ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน มีอาณาบริเวณกว้างขวาง มีต้นไม้

มากมายภายในวัด ที่ทำให้ได้ความร่มรื่น ไม่ร้อนจนเกินไป สิ่งแวดล้อมนี้ได้เอื้ออำนวยให้เกิดบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างมิตรภาพความเป็นกันเอง มีการจัดชมแสดงนิทรรศการนำเสนอสิ่งดีๆ จากพื้นที่ทั้ง 22 พื้นที่และจากเครือข่ายอื่นๆ เช่น มูลนิธิฮักเมืองน่าน ชมรมพรหมพิชใจโก้โดยการนำของคุณสำรวย ผัดผล สมาคมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยสาขาจังหวัดน่าน โดยการนำของพ่อเสริม ลอวิदार และคุณป้าแสงจันทร์ อุทัยพงษ์ เครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านโดยคุณเดียร์นา หลวงเทพ และ ฯลฯ กลุ่มแม่บ้านในแต่ละชุมชนได้นำเสนอนวัตกรรมปลอดสารพิษไม่ทำลายสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ผลผลิตชีวภาพหรือที่เรียกว่า ชีววิถีใช้ในการเกษตร เช่น ปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยอินทรีย์แบบแห้ง แบบน้ำ น้ำชีวภาพ (EM) น้ำยาฆ่าแมลง ฯลฯ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือน เช่น น้ำยาล้างเลนกระเบื้อง แชมพู สบู่เหลว ฯลฯ นอกจากนี้ชุมชนยังได้พัฒนาเทคโนโลยีตัดแปลงจากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้เป็นประโยชน์ เช่น อ่างกบสองแคว โดยการนำของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอได้ประยุกต์ทำเตาทำจัดขยะแบบปิดเชื่อมต่อกับหม้อกลั่นตะไคร้หอม (ใช้หลักการจากการต้มเห็ดฟ้านบ้านและบีมน้ำมาประยุกต์ใช้) ทำให้ได้ยากันยุง นำขยะมาเป็นเชื้อเพลิง เป็นความพยายามใช้ประโยชน์จากเศษสิ่งเหลือใช้มาเพิ่มมูลค่า ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังได้นำผลผลิตอาหารเพื่อสุขภาพ น้ำสมุนไพร และผลผลิตทางการเกษตร พืชผักปลอดสารพิษมาออกงาน แบ่งปันและจำหน่ายในราคาถูก พืชผักเหล่านี้ได้ผ่านการยืนยันทางห้องปฏิบัติการ รถโมบายตรวจสอบสารพิษโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัดน่าน ได้สุ่มตรวจหาสารพิษในวันนั้นด้วย

❑ กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคมที่มีชีวิตอย่างแท้จริง

บรรยากาศการเรียนรู้เต็มไปด้วยความมีชีวิตชีวา มีสีสัน มีความหลากหลาย เป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาผู้คนที่ได้มางานในวันนั้น นับว่าเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคมที่มีชีวิตอย่างแท้จริง จากการสอบถามทีมงานที่จัดนิทรรศการชมต่างๆ พบว่าได้วางแผน เตรียมการมาหลายวัน มีความตั้งใจที่อยากโชว์ของดี สิ่งดีๆ ที่ได้ทำมากับมือ เป็นความภาคภูมิใจและก็อยากจะเอามาแลกเปลี่ยนกับกลุ่มอื่นด้วย สิ่งเตรียมมามีผลผลิต ผลิตภัณฑ์ชีววิถี คู่มือแสดงวิธีการ ขั้นตอนการทำภาพโปรเตอร์แสดงการทำงานของพื้นที่ และนวัตกรรมที่นำมาแสดง ในส่วนเวทีกลางได้มีการแสดงละครล้อซอซึ้ง ซอปิ่นและซางซอ วัฒนธรรมพื้นบ้านขับกล่อม เนื้อหาบนเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับจังหวัด มีกำหนดการที่สำคัญๆ ดังนี้ คือ ปฐกถารายบุคคลหลักในประเด็นสำคัญ แนวคิด-ทิศทาง-จุดเปลี่ยนของการพัฒนาเมืองน่านน่าอยู่ของผู้นำทางความคิดในมุมมอง และข้อเสนอเพื่อการพัฒนาเมืองน่าอยู่ทั้งระดับนโยบายและปฏิบัติการโดยผู้นำในระดับจังหวัดได้แก่ รองผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน นายสุรเดช สุวรรณปากแพร นักวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเศษ ดร.รัตน สำนองทอง ผู้นำทางความคิดที่ชาวเมืองน่านเคารพนับถือ นายแพทย์บุญยงค์ วงศ์รักมิตร และผู้บริหารหัวหน้าหน่วยงานองค์กรที่สำคัญ นายแพทย์พิศิษฐ์ ศรีประเสริฐ นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดน่าน และนายแพทย์คณิต ตันติศิริวิทย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลน่าน หัวหน้าศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน จากนั้นเป็น

การเสวนาประเด็น “การพัฒนาชุมชนน่านอยู่ 3 ปีของจุฬา-น่าน: อะไรคือความสำเร็จที่สำคัญ ชุมชนได้เรียนรู้ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างไร” โดยนายชูศิลป์ สารรัตน์ ประธานกรรมการบริหารโครงการชุมชนน่านอยู่และรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอภูเพียง นายสวาท สอนใจ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลถืมตอง นายนันทมิตร นันทะเสน หัวหน้าสถานีอนามัยตำบลโหล่น่าน และนายสุรัตน์ สุททหลวง ผู้แทนชุมชน 22 พื้นที่ ดำเนินการโดย นายสุทธิพงษ์ วสุโสภาพล จากศูนย์อำนวยการยุทธศาสตร์สังคมอยู่เย็นเป็นสุข กระทรวงสาธารณสุข ในภาคบ่ายได้เห็นถึงพลังสตรีในชุมชนน่านผ่านวิสัยทัศน์ ความคิดจากผู้นำสตรีในการเสวนาประเด็นการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนน่านอยู่ สุนโยบายสาธารณในระดับท้องถิ่น โดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้แก่ นายธนิธ บิริบูรณ์ นายกสมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดน่าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลริม อำเภอท่าวังผา นางบำเพ็ญ สอนใจ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่ง อำเภอเวียงสา นายสวาท สอนใจ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลถืมตอง อำเภอเมือง นางเรไร รักษา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลยอด อำเภอสองแคว และนายชูศิลป์ สารรัตน์ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอภูเพียง ดำเนินการเสวนาโดยนายพิเชษฐ หนองช้าง สำนักหลักประกันสุขภาพสาขาสระบุรี

❑ ผู้สนใจเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และบันทึกเรื่องราวสิ่งดี ๆ กันอย่างล้นหลาม

ตลอดในช่วงของการจัดเวทีและนิทรรศการนั้น ทีมผู้จัดเวทีโดยคณะกรรมการโครงการชุมชนน่านอยู่จังหวัดน่านได้ออกแบบให้ผู้เข้าร่วมได้มีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ เช่น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ฐานความรู้จาก 22 ฐาน และฐานความรู้จากเครือข่ายที่ร่วมอีกมากมาย มีการบันทึกเรื่องราวสิ่งดี ๆ ที่ได้เรียนรู้ และประเมินผลงานพร้อมกับบันทึกข้อเสนอการพัฒนาปรับปรุงจากผู้เข้าร่วมงาน และผู้ร่วมงานได้รับของที่ระลึกจากเครือข่ายการพัฒนาชุมชนน่านอยู่จุฬา-น่าน และของที่ระลึกจากเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้าน ช่วงรับประทานอาหารกลางวันคณะผู้จัดได้จัดข้าวห่ออาหารเพื่อสุขภาพพื้นบ้านแก่ผู้เข้าร่วมเวที พร้อมกับน้ำสมุนไพร เนื่องด้วยจำนวนผู้ที่มาลงทะเบียนมีจำนวนมากกว่าที่คาดไว้ จากที่คาดการณ์ตั้งเป้าไว้ที่ 300 กว่าคน ปรากฏว่ามีผู้สนใจเข้าร่วมงานจำนวนมากถึง 500 คน

2. มุมมองและข้อเสนอเพื่อการพัฒนาเมืองน่านน่านอยู่

สรุปเนื้อหาสาระสำคัญในแนวคิด-ทิศทาง-จุดเปลี่ยนที่สำคัญในการพัฒนาเมืองน่านน่านอยู่ของผู้นำทางความคิดในมุมมองและ ข้อเสนอเพื่อการพัฒนาเมืองน่านอยู่ทั้งระดับนโยบายและปฏิบัติการ โดยผ่านผู้นำดังนี้

1. ผู้บริหารที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายในระดับจังหวัดได้แก่ รองผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน นายสุรเดช สุวรรณปากแพรง

2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเศษ ดร.รัตนา สำโรงทอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ซึ่งจุดประกายโครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในโครงการชุมชนน่าอยู่จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และภาคีเครือข่ายในจังหวัดน่าน

3. ผู้นำทางความคิดที่ชาวเมืองน่านเคารพนับถือ นายแพทย์บุญยงค์ วงศ์รักมิตร ที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน

4. ผู้บริหารองค์กรที่สำคัญ ได้แก่ นายแพทย์พิศิษฐ์ ศรีประเสริฐ นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดน่าน และนายแพทย์คณิต ตันติศิริวิทย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลน่าน และหัวหน้าศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน

● รองผู้ว่าราชการจังหวัดน่านนายสุรเดช สุวรรณปากแพร กล่าวเปิดนำ

ได้กล่าวชื่นชมโครงการความร่วมมือที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำ ได้เข้ามาทำการวิจัยนำสิ่งดีๆ ลงมาพื้นที่จังหวัดน่าน ท่านรองผู้ว่าฯ ได้อ่านเอกสารสรุปรายงานการวิจัยความคืบหน้าของโครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในโครงการชุมชนน่าอยู่จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และภาคีเครือข่ายในจังหวัดน่านที่ผ่านมา ได้สนใจโดยเฉพาะเรื่องแนวคิดการ ลด ละ เลิกการใช้สารเคมี สารพิษในภาคประชาชนทั้งกลุ่มเกษตรกรและผู้ประกอบการค้าขาย สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือการเอาใจจริงเอาใจในการนำความรู้สู่การปฏิบัติจริงให้เกิดรูปธรรมในพื้นที่ เช่น บ้านหลวงที่ชาวบ้านได้ต่อสู้ขับเคลื่อนทำเรื่องป่าชุมชน และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่และพัฒนาเสริมสร้างองค์ความรู้จากคณะนักวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นอกจากนี้ได้พัฒนาองค์ความรู้ผนวกกับส่งเสริมกระบวนการ การมีส่วนร่วมของประชาชนร่วมกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ สถาบันเทคโนโลยีล้านนา และสถาบันการศึกษาอื่นๆ

แนวนโยบายในการพัฒนาเมืองน่านไปสู่การเป็นเมืองน่าอยู่ เมืองสุขภาพดี

1. อาหารการกินที่สะอาดปลอดภัย เน้นเกษตรอินทรีย์ ผลผลิตที่ปลอดภัยสารพิษ เพื่อสุขภาพและความปลอดภัยและยั่งยืน

2. พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เมืองน่านนั้นได้มีทรัพยากรธรรมชาติมาก มีทุนทางสังคมอยู่มาก วัฒนธรรมสิ่งดีงาม สามารถพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวได้

3. การพัฒนารายได้ สิ่งที่สุดยอดก็คือการพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมน่าอยู่ มีเศรษฐกิจพอเพียงพออยู่พอกินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ท้ายสุดได้กล่าวในนามจังหวัดน่าน ขอขอบคุณคณะอาจารย์ นักวิจัยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้มาเปิดสร้าง ศูนย์การศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เมืองน่าน นำความรู้ เทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาที่น่านเพื่อพัฒนาจังหวัดน่าน

● **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเศษ ดร. รัตนา สำโรงทอง จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**
หัวหน้าโครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในโครงการชุมชนน่าอยู่จังหวัดน่าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเศษ ดร. รัตนา สำโรงทอง กล่าวว่าช่วงปีแรกๆ ที่ได้ลงมือดำเนินโครงการฯ ในพื้นที่จังหวัดน่าน ก็ได้มองเห็นความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดน่าน และมองเห็นช่องทางในการพัฒนาไปสู่ชุมชนน่าอยู่ได้ไม่ยากนัก ปีแรกได้ดำเนินการลงไปใน 2 พื้นที่หนึ่งอำเภอ (อำเภอเวียงสา ได้แก่ พื้นที่ตำบลล้านและตำบลไหล่น่าน) ปีที่สองได้ขยายพื้นที่เพิ่มอีก 8 แห่งรวมทั้งหมดในปีที่สองเป็น 10 แห่ง และในปีที่สามได้ขยายพื้นที่ครอบคลุมชุมชนถึง 22 แห่ง โดยที่เริ่มแรกเราจุดประเด็นที่ครัวเรือน ชุมชน เมื่อเห็นผลดีก็ได้ขยายไปสู่องค์กรชุมชนและได้เกาะเกี่ยวสร้างความร่วมมือกับองค์กรปกครองท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

การดำเนินการขับเคลื่อนโครงการฯ เพื่อสร้างชุมชนน่าอยู่ เป็นเมืองสุขภาพดีที่ลดเลิกการใช้สารเคมี สารพิษที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพโดยการผ่านกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมทางความคิดเกิดการปฏิบัติจริงที่เกิดขึ้นในชุมชน ด้วยเหตุที่จังหวัดน่านนั้นมีทุนทางสังคมอยู่เป็นพื้นฐาน ได้รับการสนับสนุนทางความรู้ วิชาการจากหลายฝ่ายทั้งในและนอกพื้นที่ประกอบกับความร่วมมือของภาคประชาชนที่รวมกันจนเป็นชุมชนเข้มแข็งทั้งประสานสร้างความร่วมมือร่วมใจกันหลายๆ ภาคีเครือข่ายตลอดจนภาคนโยบายขององค์กรปกครองท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นกลไกการขับเคลื่อนทางสังคมในทุกภาคส่วนแบบสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ดังแนวคิดของนายแพทย์ประเวศ วะสี สุขภาวะที่สมบูรณ์ ทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ หรือปัญญา ที่เข้าไปมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ และสังคมทั้งหมดและสุขภาวะจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยที่เราตระหนักรู้ด้วยตนเอง เริ่มที่ครอบครัวและร่วมกันสร้างชุมชนให้น่าอยู่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี

ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้วันนี้ ซึ่งเป็นเวทีสรุปบทเรียนของการดำเนินงานของชุมชนเครือข่ายตลอดระยะ 3 ปีที่ผ่านมา เป็นเวทีที่จะสร้างพันธะสัญญา ร่วมกันในการสานต่อแนวคิดและการดำเนินพัฒนาชุมชนน่าอยู่ต่อไปในชุมชน ตลอดระยะที่ผ่านมาได้มองเห็นความร่วมมือของทุกฝ่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวันนี้ดีใจที่ได้เห็นชีวิตชีวาของทุกท่านที่มาร่วมงานอย่างมีสีสัน และขอขอบคุณ ผู้ใหญ่ที่ให้ความเมตตา สนับสนุนแก่คณะนักวิจัยและภาคีเครือข่าย ท่านรองผู้ว่าราชการจังหวัด ท่านนายแพทย์บุญยงค์ที่ได้กรุณามาเป็นเกียรติแก่พวกเรา และทุกๆ ท่านที่มาในวันนี้

● **แนวคิดการพัฒนาชุมชนน่าอยู่ของอาจารย์นายแพทย์บุญยงค์ วงศ์รักมิตร**

ท่านได้กล่าวว่า “เมื่ออย่างก้าวเข้ามาในวัดอรุณวาสก็ได้เห็น ใบหน้าที่ยิ้มแย้มของทุกท่าน ที่สามารถสัมผัสได้ความจริงจากสายตา ความรู้สึก ใน ณ ที่แห่งนี้ แม้ว่าขณะนี้โลกภายนอกจะวิกฤตสับสนวุ่นวาย ราคาน้ำมันจะพุ่งสูงขึ้นอย่างไม่มีที่ท่าว่าจะลงอย่างไร เพียงใด แต่เมื่อได้มาเห็น ใบหน้าที่ยิ้มแย้มของทุกท่านวันนี้ แล้วก็รู้ว่ามีสิ่งที่ดีๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนของเรา ได้เห็นภูมิปัญญาของพื้นที่ต่างๆ ที่ได้นำมาจัดแสดงนิทรรศการ เป็นการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างแท้จริง...” แนวคิด

ของชุมชนน่าอยู่ เมืองน่าอยู่นี้เป็นแนวคิดมาจากฝรั่ง ก็เนื่องมาจากปัญหาทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสุขภาพ ก็เลยหันมาพัฒนาบ้านเมืองให้น่าอยู่ มีสุขภาพดี มีความสุขและเราได้นำแนวคิดนี้มาใช้ในการบ้านเราในบริบทของท้องถิ่น

ชุมชนน่าอยู่หรือเมืองสุขภาพ (Healthy Cities) จะเกิดขึ้นเป็นจริงได้นั้น ประกอบด้วยปัจจัยของความสำเร็จที่ดี มีปัจจัยอยู่ 5 ประการ คือ

เศรษฐกิจ มีรายได้ ความเป็นอยู่ที่ดีพอดี ไม่อดอยาก ขาดแคลนจนเกินไป การส่งเสริมให้เกิดรายได้ลดรายจ่าย

สังคม สังคมที่ดีต้องมีระบบ โครงสร้าง มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีวัฒนธรรม

สุขภาพ ผู้คนในชุมชนนั้นก็ต้องมีสุขภาพดีก่อน ดูแลตนเองส่งเสริมป้องกันโรคจึงเป็นหน้าที่ของผู้คนในสังคม ชุมชน

กายภาพและสิ่งแวดล้อม ที่ดีมีความเชื่อมโยงต่อสุขภาพะของผู้คนในชุมชน

การบริหารจัดการ นี่สำคัญมากแม้ว่าจะมีทรัพยากรมากเพียงไหน แต่หากไม่รู้จักรับการจัดการจัดการแล้วก็จะเกิดความสำเร็จไม่ได้ การบริหารจัดการนั้นสำคัญมากเป็นจุดเริ่มต้น ผู้นำ ผู้บริหารท้องถิ่นต้องให้ความจริงใจต่อประชาชน ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากรอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงแค่เขียน หรือระบุไว้เท่านั้น ว่าได้มีส่วนร่วมแล้ว แต่ต้องให้เกิดการปฏิบัติจริง ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่ก็มักเปิดเผยเรื่องอื่นๆ ยกเว้นเรื่องงบประมาณที่เปิดเผยและบอกไม่หมด เรื่องงบประมาณนี้ต้องเปิดเผยให้โปร่งใสตรงไปตรงมาสามารถตรวจสอบได้ทุกเมื่อ จึงจะได้ชื่อว่ามีการบริหารจัดการที่ดี

ท่านได้ยกตัวอย่างผู้นำท้องถิ่นที่เอาจริงเอาจังกับการมีส่วนร่วม เช่น ได้เคยนั่งฟังเรื่องเล่าประสบการณ์จากท่านนายกองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไหล่นาน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลยอด อำเภอสองแคว คุณอะไรเป็นผู้หญิงที่ทุ่มเทจริงจังในการบริหารงานเป็นที่น่าทึ่งอย่างยิ่งที่ได้ให้ความจริงจังมุ่งมั่นในการบริหารจัดการที่ดี

ท่านได้กล่าวเน้นย้ำว่าชุมชนเข้มแข็งอย่างเดียวยังไม่พอ ต้องอาศัยภาคีความร่วมมือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานีอนามัย ฯลฯ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การพัฒนาใดๆ ต้องเกิดจากความร่วมมือของประชาชน หากขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้วความสำเร็จจะไม่สามารถเกิดได้ ความจริงจังและจริงใจในความร่วมมือ ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นตอนเปิดเผยข้อมูลต้องครบถ้วน ขั้นตอนร่วมคิด ขั้นตอนร่วมปฏิบัติ หากเราสามารถทำได้อย่างนี้แล้วขั้นตอนในระดับสูงๆ ก็อาจไม่จำเป็น เช่น ผู้บริหารผู้ว่าเปลี่ยนไปตลอด แต่ผู้ที่จะอยู่กับพื้นที่จริงๆ ก็คือชุมชนที่ต้องร่วมมือกับองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น

● **แนวทางการส่งเสริมดูแลให้เป็นชุมชนสุขภาพดีนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดน่าน
นายแพทย์พิศิษฐ์ ศรีประเสริฐ**

โครงการความร่วมมือของวิทยาลัยการสาธารณสุข แห่งจุฬาลงกรณ์ กับจังหวัดน่าน
ทางสำนักงานสาธารณสุขได้เห็นความสำคัญและได้ร่วมมือในการดำเนินงานตลอด 3 ปีที่ผ่านมา
เนื่องจากสาเหตุ 10 อันดับแรกการตายของคนจังหวัดน่านมีความสัมพันธ์กับการใช้สารเคมี แม้ว่ามะเร็ง
ซึ่งเป็นสาเหตุการตายอันดับต้นๆ อาจไม่ใช่ที่เกิดจากสาเหตุใดก็ตามแต่เชื่อว่าส่วนหนึ่งเกิดจากความ
เปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น อาหารการกินที่ปนเปื้อนสารพิษสารเคมีมีผล
โดยตรงต่อสุขภาพ ดังนั้นจึงเป็นภารกิจหลักที่หน่วยงานสาธารณสุขต้องดูแลส่งเสริมเอาใจใส่ต่อ
พฤติกรรมและการดูแลสุขภาพของพี่น้องจังหวัดน่าน สอดรับนโยบาย 3 ต้อง 6 ไม่ นั่นคือ

การออกกำลังกาย

อาหารสะอาดปลอดภัย ตั้งแต่ในโรงเรียนเรียน ควบคุมที่ต่อต้านการผลิต

อารมณ์เน้นเรื่องการจัดการความเครียด

6 ไม่ ได้แก่ ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มเหล้า ไม่ฉ้อโกง ไม่หว่านยา ไม่เค็ม ไม่มัน

การทำงานพัฒนาร่วมกับชุมชน เครือข่ายองค์กรภาคประชาชนนั้นประเด็นสำคัญว่าจะ
ทำอย่างไรที่จะให้คนรุ่นใหม่รับช่วงต่อ และทำสิ่งใหม่ให้ดีขึ้น ในก้าวต่อไปสาธารณสุขจังหวัดจะสนับสนุน
ให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขพัฒนาต่อยอดกับโครงการที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้มาเริ่มต้นไว้แล้ว และ
จะสานต่อให้ครบทุกตำบล 99 ตำบล การคืนข้อมูลข้อเท็จจริงสู่ชาวบ้านก็เป็นสิ่งสำคัญ ทำให้ชาวบ้าน
ได้เห็นปัญหาของตนเอง ดังนั้นผลของการศึกษาวิจัย การสำรวจ หรือประเด็นปัญหาต่างๆ ควรที่จะมี
การคืนข้อมูลนั้นให้ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของปัญหาได้รับทราบ และต่อไปสำนักงานสาธารณสุข
หน่วยงานด้านสุขภาพจะเน้นการสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขทำผลงานทางวิชาการโดยมุ่งมองไป
ที่ชาวบ้านในท้องถิ่น คนไหนที่ทำการศึกษาค้นคว้าได้ทำงานมีส่วนร่วมด้วยชุมชนก็สามารถยกมาเป็น
ผลงานในการพิจารณาความดีความชอบได้ การจัดการความรู้ การยกระดับองค์ความรู้ในท้องถิ่นโดย
ร่วมกับสถาบันต่างๆ ในจังหวัดน่าน เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ สถาบันราช
มงคล ฯลฯ ก็เป็นภารกิจที่หน่วยงานจะได้สร้างความร่วมมือกันทางวิชาการ

● **มุมมองข้อคิดจากนายแพทย์คณิต ดันติศิริวิทย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลน่าน
หัวหน้าศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน**

ข้อคิดต่างๆ ที่ท่านได้เสนอ และจากประสบการณ์การมาอยู่เมืองน่านราว 30 ปี การจัด
เวทีต่างๆ เราจัดที่วัด โรงพยาบาลและที่โรงแรม เราไปจัดที่อื่นบ้างไหม ที่มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมได้
แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกันไม่ยากนัก แต่วันนี้คณะทีมงานโครงการฯ จุฬา-น่าน ได้แสดงให้เห็นว่าสามารถ
จัดเวทีสาธารณะแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลในสถานที่สิ่งแวดล้อมที่ดีได้

ปัญหาเรื่องขยะ เป็นปัญหาของจังหวัดน่านหรือยัง ดูจากข้อมูลจังหวัดต่างๆ เริ่มมี
ปัญหาเรื่องขยะ เมืองน่านก็มีการพูดถึงที่ทิ้งขยะ ขณะนี้เรามีองค์การบริหารส่วนตำบลที่พยายามเข้ามา
พัฒนา เป็นแกนหลักของชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลเริ่มมีความเข้มแข็ง แต่ขยะกลายเป็นเรื่องของ
องค์การบริหารส่วนตำบล ไม่ช่วยกันจัดการเหมือนแต่ก่อน ขยะสามารถนำไปสร้างมูลค่าได้ มีราค
ค่ากำจัดขยะมีต้นทุนที่แพง ขณะนี้เราให้องค์การบริหารส่วนตำบลไปจัดการ องค์การบริหารส่วนตำบล
จะจัดการได้ทั้งหมดหรือไม่ บ้านเราจะน่าอยู่เราต้องพึ่งตัวเราเอง ขยะไปที่อื่นของชุมชนก็ไม่มีใครยอม
ขยะก็เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม ผู้นำจำเป็นต้องนำทุกคนเดินทางไปยังที่ที่ต้องการ สิ่งแวดล้อมต้อง
มีตัวคนด้วย เราทำที่นี่เราก็เป็นภาคีร่วมกัน

ยาเสพติดก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาทางสังคม ที่ยังคงเสพและติดอยู่ บ้านไหนมีสิ่ง
เสพติดอยู่เราก็ไม่อยากไปอยู่ สิ่งไหนไม่ดีก็เหมือนขยะที่เราไม่อยากได้ เมืองน่านมีลักษณะของความน่า
อยู่อยู่แล้ว แต่จะมีไปอย่างไรยังยืนยันได้อย่างไร เมืองน่านได้ขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองที่มีส่วนร่วมสูงสุด เมื่อเข้าม
การจับยาบ้าอยู่ ใครเสพ ใครซื้อ ก็ลูกหลานของเรา เราต้องช่วยกันจัดการ อะไรที่ไม่ดีเราต้องช่วยจัดการ
อะไรที่ดีเราก็ดูแลรักษา เราอยากเห็นสิ่งแวดล้อมที่ดีและสังคมคนดี

การศึกษาควรให้โอกาสเยาวชนที่ทำกิจกรรมได้มีโอกาสไปเรียนมากขึ้น แล้วกลับมา
พัฒนาในพื้นที่ รวมทั้งการเรียนอยู่ในพื้นที่ โดยมีโควตาพิเศษให้นักเรียนที่ทำกิจกรรมการเรียน และฝึก
ปฏิบัติทำให้ได้อยู่พัฒนาบ้านเกิด ไม่ต้องออกไปอยู่ต่างถิ่น เราจะลงทุนไปศึกษาในตลาดว่าผักที่ขายมา
จากที่ใด ปลอดภัยไหม เจ้าไหนขายผักปลอดภัยพิษ ก็ติดป้ายให้ ชุมชนก็ต้องช่วยกันดูแล ลงทุน สร้าง
สิ่งที่ดี

3. บทเรียนการพัฒนาชุมชนน่าอยู่ จังหวัดน่าน (Best Practice)

บทเรียนของการพัฒนาชุมชนน่าอยู่นี้ ได้ถอดบทเรียนจากการดำเนินงานที่ผ่านมาจาก
ประสบการณ์ของการทำงานในพื้นที่โดยตรง และได้จากเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับจังหวัด ซึ่งได้
บทสรุปของการดำเนินตลอดระยะเวลาสามปีแล้ว เรายังได้สร้างพันธสัญญาความร่วมมือในการที่จะ
ขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนน่าอยู่ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต ผลของ
การดำเนินงานพบว่า โครงการเกิดผลลัพธ์ ความสำเร็จที่สำคัญๆ โดยชุมชนได้เรียนรู้และนำไปสู่การ
เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นผลเป็นรูปธรรม และขณะเดียวกันได้เห็นพลังผู้นำท้องถิ่นที่ได้ทุ่มเท มุ่งมั่น เอาจริง
เอาใจในการพัฒนาร่วมกับภาคประชาชน องค์การเครือข่ายในชุมชน โดยทั้งหมดทั้งมวลสามารถสรุป
บทเรียนชุมชนน่าอยู่ของจังหวัดน่าน(Best Practice) เป็นหัวข้อสำคัญดังนี้คือ 1) ฐานคิด ที่มาของ
ชุมชนน่าอยู่ (Healthy Cities) 2) กระบวนการสร้างเครือข่าย 3) การเรียนรู้กับสิ่งที่ปฏิบัติจริง 4) การ
แลกเปลี่ยนภูมิปัญญา 5) การสร้างนวัตกรรม 6) ความสำเร็จของพื้นที่นำร่อง 7) กลไกการจัดการการ

8) ขยายผล ให้ครอบคลุม 9) เวทีสรุปบทเรียน/เวทีกลาง 10) ความยั่งยืนและต่อเนื่อง ซึ่งสามารถสรุป
รายละเอียดดังแสดงในแผนภูมิความคิดที่ 1

แผนภูมิความคิดที่ 1 แสดงบทเรียนที่ได้จากการพัฒนาชุมชนนออยู่จังหวัดน่าน

ถอดจากบทเรียนเวทีใหญ่

1. ฐานคิดที่มาชุมชนน่าอยู่ (Healthy Cities) ของจังหวัดน่าน

เมืองน่าอยู่-เมืองสุขภาพดี เป็นแนวความคิดมาจากสังคมเมืองนอกและองค์การอนามัยโลกได้ให้การสนับสนุนและแนวคิดดังกล่าวมาเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนเพื่อไปสู่เป้าหมายสุขภาพดีถ้วนหน้า David Mathew ประธานมูลนิธิแคทเทอริง เป็นผู้ขยายแนวคิด ฐานคิดแบบประชาสังคม ได้ทำการศึกษาวิจัยแบบการมีส่วนร่วมเพื่อเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตสังคมให้น่าอยู่ขึ้น เริ่มจากชุมชนรากหญ้าก่อน Mathew(1996) ได้เสนอแนะวิธีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยการตรวจสอบสภาพชุมชนที่เรียกว่า Community checklist kit ความมีพลังของการมีส่วนร่วมในชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน สามารถตรวจสอบสภาพได้จากปัจจัยดังนี้คือ โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมของชุมชน กระบวนการตัดสินใจของชุมชนในเรื่องส่วนรวม ลักษณะของผู้นำในชุมชน รูปแบบความคิดเกี่ยวกับเรื่องส่วนรวมของประชาชน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับหน่วยงานต่างๆ และความรู้สึกถึงความเป็นชุมชนและบรรทัดฐานของชุมชนเกี่ยวกับความร่วมมือ จะเห็นว่าการพัฒนาไปสู่ชุมชนน่าอยู่นั้นต้องอาศัยการพัฒนาทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ฯลฯ มีการใช้ทุนทางสังคม-ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น การดำเนินกิจกรรมหรือโครงการหลายเรื่องในชุมชนเราไม่จำเป็นต้องเริ่มจากศูนย์ แต่เรามีทุนอยู่มากมายหากรู้จักใช้ทุนนั้นให้เกิดประโยชน์ เรียนรู้จากสิ่งที่มีอยู่แล้วบนพื้นฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ขณะเดียวกันก็พร้อมรับความรู้สิ่งใหม่ๆ พร้อมกับทำความเข้าใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง โดยบูรณาการความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทุกภาคส่วน ใช้ยุทธศาสตร์แบบสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา เริ่มที่ผู้นำชุมชน ที่เน้นการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดพลังการขับเคลื่อน สิ่งเหล่านี้เป็นฐานคิดและจุดเริ่มต้นของโครงการฯ จุฬา-น่าน

2. กระบวนการสร้างเครือข่าย

เครือข่ายทางสังคมที่เกิดขึ้นในโครงการฯ นี้เป็นเสมือนหนึ่งสายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ อีกหลายคนและไปสู่หลายๆ ครอบครัวหรือระหว่างพื้นที่หนึ่งไปสู่พื้นที่อื่นๆ และขยายผลโยงใยซึ่งกันและกัน เกิดความเข้าใจในเป้าหมายวิธีการทำงานตรงกันว่า เรามีเป้าหมายการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ เครือข่ายมีการติดต่อสื่อสารมีความสัมพันธ์กันในทุกระดับ ในระดับชุมชนมีการติดต่อสื่อสารแบบมีส่วนร่วมทำได้อย่างรวดเร็วแบบปากต่อปาก ในระหว่างชุมชนกับชุมชนโครงการฯ ได้ใช้การสื่อสารทั้งแบบเป็นทางการคือ มีการทำหนังสือเชิญผ่านหน่วยงานและไม่เป็นทางการโดยโทรศัพท์ติดต่อใช้ความสัมพันธ์ทางอ้อม เครือข่ายของโครงการชุมชนน่าอยู่ในจังหวัดน่านได้เน้นการสร้างเครือข่ายแบบหลวมๆ ซึ่งสอดคล้องกับ Adam Burke (1999) ที่กล่าวว่าปัจจัยหลักที่เกี่ยวข้องคือความสมดุลระหว่างเครือข่ายหลวมๆ ที่มีอยู่ของชุมชน กับโครงสร้างแบบทางการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนได้ขึ้นเพื่อให้โครงสร้างหรือองค์กรในท้องถิ่นสามารถดำเนินการกิจกรรมต่างๆ การทำให้เกิดเครือข่ายระดับ

ชุมชน กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพนั้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ การศึกษาของ UNICEF ได้สรุปว่า เครือข่ายองค์กรเป็นช่องทางที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพภาคประชาชน พื้นฐานการสร้างเครือข่ายในจังหวัดน่านที่สำคัญคือ การเฉลี่ยสุข/ทุกข์ร่วมกันก่อน แบ่งปันเชื้ออาหาร และการเกาะเกี่ยวโยงใยความสัมพันธ์ อย่างกัลยาณมิตร เส้นเลือดที่ทำให้เครือข่ายเข้มแข็งคือ ประชาคมน่าน มูลนิธิฮักเมืองน่านที่คอยประคับประคอง สนับสนุนเป็นกำลังใจให้เครือข่ายอื่นๆ ในชุมชนได้แสดงศักยภาพ ความสามารถอย่างเต็มที่ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล นักวิชาการเป็นพี่เลี้ยงเสริมฐานความรู้และเอื้ออำนวยทรัพยากรในการจัดกิจกรรมต่างๆ ดังนั้น เราคงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความสำเร็จของโครงการนี้ส่วนหนึ่งมาจากกระบวนการเครือข่าย

3. การเรียนรู้กับสิ่งที่ปฏิบัติจริง

ข้อดีของโครงการฯ คือการที่เราพยายามทำให้สิ่งที่เราเรียนรู้สามารถจับต้องได้ วัดได้ สัมผัสได้นั้นคือการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ หรือที่เรียกว่าพื้นที่รูปธรรมในการปฏิบัติ เริ่มการพัฒนาที่ตัวเราก่อนที่ครอบครัวก่อนโดยการลด-ละ-เลิกการใช้สารเคมี จากการลองผิดลองถูกได้ผลดีก็ขยายผล บอกต่อ ประกอบกับการได้มีโอกาสเข้ารับการอบรม ศึกษาดูงานต่างพื้นที่ได้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันจนเกิดชุมชนนักปฏิบัติการ การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ จากสิ่งที่ปฏิบัติจริงนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งมาก Peter M. Senge ได้พัฒนาแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ขององค์กรที่เรียกว่า The Fifth Discipline เขาได้กล่าวว่า การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง (experienced firsthand) จากสิ่งต่างๆ มีความสำคัญต่อมากกว่าสิ่งที่ เป็นเพียงแนวคิดลอยๆ (just ideas) (Peter M. Senge in Karen Dyer, 2004:20-21)

4. การแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา

สมาชิกในโครงการฯ ในเครือข่ายได้มีการพัฒนาความรู้ ภูมิปัญญาและยกระดับการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนระหว่างกันและกัน อีกทั้งมีการถ่ายทอดไปยังกลุ่มอื่นชุมชนอื่น โดยส่งข้ามผ่านนวัตกรรม สิ่งประดิษฐ์ดัดแปลงขยายไปทุกตำบล ตัวอย่าง เช่น น้ำยาชีวภาพ ทำง่ายต้นทุนต่ำสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากมาย นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ได้ให้มอง “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” (Knowledge Sharing) ระหว่างกัน ผ่านการทำงานร่วมกัน ไว้ว่า วิธีการใดก็ตามที่มีเป้าหมายพัฒนางานของกลุ่มหรือของตน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์หรือความรู้ที่เกิดจากการทำงาน ถือเป็นการจัดการความรู้ทั้งสิ้น จะเห็นว่าการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้นั้นเป็น การจัดการความรู้แบบหนึ่ง ที่ข้ามพรมแดนแห่งความรู้ ข้ามข่ายองค์กร ไม่ถูกปิดกั้นด้วยเขตพื้นที่ ขอบเขตความคิด หรือแม้กระทั่งความแตกต่างกลุ่มคนชนชั้น สิ่งสำคัญที่จะให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ต้องสนับสนุนให้มีการเปิดเวที มีพื้นที่แลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล ระหว่างคน/กลุ่มคน

5. สร้างนวัตกรรมชีวิตวิถี

การสร้างนวัตกรรมในการลด-ละ-เลิก การใช้สารเคมี หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ชีวิตวิถีได้นั้นชาวบ้านต้องมีความเข้าใจในฐานคิดการสร้างนวัตกรรมก่อน และมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับการสร้างนวัตกรรมนั้น ประโยชน์ในเบื้องต้นของการใช้นวัตกรรมแบบชีวิตวิถีคือ สามารถลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสุขภาพ สามารถประยุกต์จากวัสดุที่มีมาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์ คือการเพิ่มมูลค่าวัตถุในท้องถิ่น ตัวอย่างของรูปธรรมความสำเร็จที่ชุมชนต่างๆ ได้นำมาแสดงได้แก่ผลิตภัณฑ์ชีวภาพ น้ำชีวภาพ ปุ๋ยหมัก น้ำยาล้าง นวัตกรรมการดัดแปลงใช้ประโยชน์ท้องถิ่น ที่กำจัดขยะเอนกประสงค์ น้ำส้มจากการเผาขยะ นอกจากนี้ยังได้รวบรวมผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งต่างๆ มาไว้ด้วยกัน เช่น ชาวบ้านได้วิธีการทำปุ๋ยหมักจากเกษตร หรือการทำแชมพู อาหารเสริมสุขภาพจากโครงการ OTOP เป็นต้น และมีการจัดทำชุดความรู้/คู่มือวิธีการ/กระบวนการ เพื่อเผยแพร่ให้สาธารณชนผู้สนใจได้รับรู้รับทราบนำไปทำต่อได้ ในเรื่องการนำไปใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมของโครงการฯ จุฬานานี้ หน่วยงานสาธารณสุข โรงพยาบาลชุมชน / สถานีอนามัยได้นำน้ำยาล้างเอนกประสงค์ไปใช้ในโรงพยาบาล (ยกเว้นน้ำยาล้างเครื่องมือแพทย์) โรงพยาบาลและสถานีอนามัยในอำเภอสองแควสามารถลดค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำยาได้ถึงเดือนละ 28,000 บาท และขณะนี้ใช้ในทุครัวเรือนซึ่งได้ผลดีสามารถลดค่าใช้จ่ายและไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

6. ความสำเร็จของพื้นที่นำร่อง

จากเมื่อปี 2548 วิทยาลัยการสาธารณสุข แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยการนำของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเศษ ดร.รัตนา สำโรงทอง หัวหน้าโครงการ นางสาวหทัยรัตน์ พุ่มคชนกวิจัยร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่โดยมีนายสุทธิพงษ์ วสุโสภณ นายพิเชษฐ หนองช้าง และกลไกเครือข่ายในพื้นที่เป็นผู้จุดประกายความเคลื่อนไหว นำโครงการลงเชื่อมต่อกับพื้นที่จากปี 2548 มีพื้นที่ดำเนินการ 2 แห่ง ขยายในปี 2549 อีก 8 แห่ง และในปี 2550 สามารถครอบคลุม 22 แห่ง โดยขับเคลื่อนผ่านเครือข่ายการสนับสนุนในพื้นที่เข้มแข็งก่อน โดยเฉพาะผู้นำชุมชน ยกตัวอย่าง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไหล่นาน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลยอด ได้ลงมือทำกันอย่างจริงจังจนเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้ขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้โดยไม่ยากนัก

ความสำเร็จของพื้นที่นำร่อง เกิดจากความทุ่มเท การทุ่มพิักเอาใจใส่ของผู้นำชุมชนและทีมงานจนสามารถสร้างรูปธรรมความสำเร็จที่เห็นได้จับต้องได้ และสัมผัสได้ด้วยสายตาและความรู้สึก

7. กลไกการจัดการ

การบริหารจัดการโครงการในชุมชนนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่จะเป็นตัวบ่งบอกว่าโครงการนั้นเกิดผลลัพธ์ในทางปฏิบัติมากน้อยแค่ไหน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในพื้นที่จังหวัดน่านก็เช่นเดียวกัน เครือข่ายพื้นที่ต่างๆ ได้หารือวางกลไกการบริหารจัดการด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระ ปราศจากการครอบงำ สั่งการของหน่วยงานของรัฐ หรือจากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ลักษณะกลไกแบบนี้ก็ทำให้หน่วยงานรัฐเองได้ปรับตัวจากเคยเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดกิจกรรมโครงการแต่เพียงผู้เดียว ได้ลดบทบาทมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก ส่งเสริมให้เกิดปัจจัยเกื้อหนุนให้แก่ทีมงาน นับว่าเป็นการพลิกกระบวนทัศน์ใหม่ของการทำงานอย่างแท้จริง ที่เป็นการทำงานเชิงระนาบ (Horizontal) มากกว่าที่จะเป็นแบบสั่งการ (Top-down) มาจากเบื้องบน รูปแบบการทำงานมี 2 ระดับ คือ 1) ระดับจังหวัดหรือระดับเครือข่ายมีคณะกรรมการ ตัวแทนจากทุกพื้นที่ โดยมีประธานคณะกรรมการ นายชูศิลป์ สารรัตน์ และกรรมการจากหลากหลายพื้นที่ 2) ทีมงานระดับพื้นที่ มีทีมงาน องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานสาธารณสุขเกษตรตำบล ครูแกนนำชุมชน และอื่นๆ โดยเน้นการจัดการแบบมีส่วนร่วม การทำงานแบบนี้ผู้นำชุมชนมีความสำคัญมากซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในหัวข้อปัจจัยความสำเร็จ

8. การขยายผลให้ครอบคลุม

การขยายผลเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายของโครงการฯ เริ่มจากบุคคล และระดับครัวเรือน มีการแลกเปลี่ยนวิธีคิดแนวร่วมระดับบุคคล ระดับกลุ่มต่างๆ ระดับเครือข่าย หลายแห่งมีแผนงานในการขยายแนวคิดการพัฒนาชุมชนน่าอยู่ จากหมู่บ้าน/ชุมชนเข้าสู่เป็นนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบล และที่ตำบลน้ำเกีฮอง องค์การบริหารส่วนตำบลได้มีแผนขยายการเรียนรู้ไปที่โรงเรียนนักเรียน/ผู้ปกครอง ในการนำบทเรียนหรือองค์ความรู้ที่ได้นำไปใช้และขยายผลต่อได้นั้น หลายฝ่ายได้เห็นพ้องต้องกันว่า เราจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดให้ผู้บริหาร หรือผู้ที่มีบทบาททางสังคมสนใจ เข้าใจก่อน และเขาเหล่านั้นถึงจะให้การสนับสนุนงบประมาณ หรือผลักดันไปเป็นนโยบายการบริหาร หรือเป็นนโยบายสาธารณะต่อไป เป็นการสร้างจิตสำนึก สร้างความตระหนักจากข้างล่างสู่ข้างบน (Bottom up) นับว่าเป็นความตื่นตัวของประชาชนรากหญ้า ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปได้

9. เวทีสรุปบทเรียน/เวทีกลาง

การจัดเวทีนี้เป็นของการยกระดับการเรียนรู้ องค์ประกอบที่จะช่วยสนับสนุน และสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ได้ก็คือ จะต้องจัดให้มี **พื้นที่** หรือ**เวที** ไว้ใช้สำหรับแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เวทีการเรียนรู้นี้ ถ้าจะให้ดีควรมีรูปแบบที่หลากหลาย คือ มีทั้งเวทีที่จัดตั้งขึ้นมาอย่างเป็นทางการ อาทิเช่นการจัดประชุมรูปแบบต่างๆ และเวทีในรูปแบบที่อาจจะเป็นทางการมากนัก คืออาจจัดในลักษณะที่เป็นการรวมตัวของคนที่สนใจเรื่องเดียวกัน หรือทำงานด้านเดียวกัน เป็นการจับกัน

แบบ “หลวมๆ” คือให้เป็นไปตามความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ(ประพนธ์ ผาสุกยัต, 2547) ทีมงานโครงการฯจังหวัดน่านได้เล็งเห็นความสำคัญของการจัดเวที จึงได้ออกแบบกิจกรรมในเวทีให้เกิดความหลากหลายรูปแบบ โดยในโครงการฯ ได้จัดเวทีสรุปบทเรียนนี้ เป็นการสร้างโอกาส สร้างพื้นที่ให้คน ให้เครือข่ายได้มาพบปะโอภาปราศรัยกัน ได้แลกเปลี่ยนข้อมูล ความเป็นวงกว้าง ได้เรียนรู้สิ่งดีๆ จากทุกชุมชนทั้ง 22 ชุมชน ร่วมกับองค์กรเครือข่ายอื่น เช่น กลุ่มฮักเมืองน่าน เครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านหรือหมอเมือง เครือข่ายผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน ชมรมพรรณพืชใจรัก เป็นการยกระดับเนื้อหาขึ้นมา เปิดพื้นที่สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม ในเชิงเนื้อหา การจัดเวทีระดับจังหวัดเป็นการสรุปผลการดำเนินงานและสรุปบทเรียน นำเสนอ Best practice ของพื้นที่เครือข่ายต่างๆ และเป็นเวทีที่ผู้นำชุมชน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ได้แสดงออกถึงความมุ่งมั่นในการที่จะสนับสนุนให้มีการพัฒนาชุมชนน่านต่อไป เป็นการสร้างพันธะสัญญาจะทำงานร่วมกันต่อไป

10. ความยั่งยืนและต่อเนื่อง

ความยั่งยืนพัฒนาชุมชนน่านอยู่จะเกิดขึ้นได้นั้น ทีมงานและชุมชนต้องทำอย่างต่อเนื่อง ขยายผลไปยังหลายๆ ชุมชน ให้มีการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวยุ่ตลอดเวลา โดยนายสุทธิพงษ์ วสุโสภาพล ได้เสนอให้องค์กรเครือข่ายในทุกตำบล**จับไม้จับมือร่วมกันขับเคลื่อนโครงการชุมชนน่านอยู่ต่อไป** แม้ว่างานวิจัยโครงการฯ จุฬา-น่านจะสิ้นสุดไปแล้วก็ตาม เมื่อครบทุกสิ้นปีแต่ละองค์การบริหารส่วนตำบลควรจัดงบประมาณ ลงขันร่วมกันจัดเวทีประชุมสรุปผลงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันในระดับจังหวัด **ในรูปแบบข้าวต้มมัดหลอมรวมกัน** ขณะเดียวกันต้องผลักดันไปสู่นโยบายสาธารณะ บรรลุลงไปในแผนชุมชน แผนพัฒนาองค์กรปกครองท้องถิ่น ต้องมีการส่งเสริมสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดงบประมาณ

4. แนวทางการพัฒนาเพื่อให้แนวคิดชุมชนน่านอยู่การเกิดความยั่งยืนและดำรงคงอยู่ต่อไป

จากการเสวนาผู้นำชุมชนนายกองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ได้มีความคิดเห็นร่วมกันในการกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อให้แนวคิด การดำเนินการของโครงการชุมชนน่านอยู่ดำรงคงอยู่ในเมืองน่านต่อไปนั้น มีแนวทางดังนี้คือ

1. **การพัฒนาคน พัฒนาระบบคิด** ให้คนในพื้นที่ได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพและสร้างความรู้ความเข้าใจในเป้าหมายร่วมกัน การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ระบบคิด ระบบความเชื่อให้มองเห็น เน้นไปในสิ่งเดียวกันตั้งแต่ผู้ที่มีบทบาทสูงในระดับจังหวัด ไปจนถึงระดับพื้นที่
2. **เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วม** ในการดำเนินงานกิจกรรมร่วมกัน มีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีโอกาสเข้าไปอบรม เรียนรู้ดูงานในพื้นที่อื่นๆ
3. **การสร้างปัจจัยเกื้อหนุน** โดยขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น เช่น กองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ หน่วยงานรัฐ หน่วยงานทางวิชาการจากภายนอก หรือองค์กรพัฒนาเอกชน

4. ผู้บริหาร ผู้นำชุมชนจะต้องจริงจังและให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชนน่าอยู่ โดยผลักดัน ส่งเสริมให้เกิดแผน มาตรการในการลดละเลิกใช้สารเคมี ให้ชุมชนน่าอยู่เป็นวาระในพื้นที่ เป็นวาระของประชาชน วาระชาวบ้านที่แท้จริง เพราะเกิดผลโดยตรงกับประชาชนเพื่อให้ชาวบ้านได้กิน อิ่ม นอนอุ่น ผืนดี ดังกรณีตัวอย่าง ในองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกย่นได้นำเรื่องสารเคมีเข้าสู่อำนาจจัดการของท้องถิ่น โดยบรรจุไปในแผนตำบล

5. ต้องมีการกระตุ้นให้เกิดความขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องต่อไป ในทุกรูปแบบ เช่น ในพื้นที่สามารถทำต่อเนื่องไปโดยใช้ทรัพยากร งบประมาณจากแหล่งอื่นร่วมกัน เรียกว่าเป็นการ ทำงานเชิงบูรณาการ

6. ผลักดันเรื่องนี้ไปสู่นโยบายสาธารณะ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับพื้นที่ มีการ กำหนดเป้าหมายให้สอดคล้องต้องกัน พร้อมกับยุทธศาสตร์การพัฒนา และกิจกรรมต้องสอดคล้องตาม ความต้องการของชาวบ้าน โดยยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ชีวิตอยู่อย่างพอเพียง

5. ปัจจัยของความสำเเร็จ

ความสำเร็จของโครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในโครงการชุมชนน่าอยู่ จุฬา-น่านที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปเป็นร่าง และเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืน หรืออาศัยปัจจัยเงื่อนไขด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น หรือจากคนใดคนหนึ่ง หากแต่เกิดขึ้นด้วยการใช้เวลาใน การเรียนรู้สะสมบ่มเพาะ ของคนในสังคม ชุมชนร่วมกันต่อเติมเสริมแต่งให้เกิดสิ่งดีงามขึ้นในชุมชน ซึ่ง ความสำเร็จที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดน่านเกิดจากเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ดังแสดงในแผนภูมิความคิดที่ 2

แผนภูมิความคิดที่ 2 แสดงปัจจัยของความสำเเร็จ

■ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และเอาจริงเอาจัง

เดวิท แมททิวส์ ประธานมูลนิธิแคทเทอริน ได้กล่าวไว้ว่า "...ในชุมชนที่ชีวิตสาธารณะแบ่งปัน ชุมชนเต็มไปด้วย "ภาวะการนำ" ที่แต่ละคนสามารถจะริเริ่มนำในสิ่งที่สร้างสรรค์ ผู้นำมิได้มีไว้เพื่อทำหน้าที่ "ปิดประตู" แต่เป็นคน "เปิดประตู" ดึงการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้คนอย่างมาก และไม่ผูกขาดการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน..." ผู้นำเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำพาหลายสิ่งหลายอย่างไปสู่ความสำเร็จได้ โดยเฉพาะผู้นำทางความคิด ผู้นำทางการกระทำ นั่นคือผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และเอาจริงเอาจัง เอาธุระต่อสังคมต่อชุมชนในจังหวัดน่านผู้นำส่วนใหญ่เป็นผู้นำที่มีความรู้ บารมี และคุณธรรมมากกว่าสะสมอิทธิพลหรือเงินทอง โดยจังหวัดน่านมีผู้ที่เป็นต้นแบบของการเป็นผู้นำที่ดีมีคุณธรรม เช่น อาจารย์หมอบุญยงค์ วงศ์รักมิตร ซึ่งชาวจังหวัดน่านได้ให้ความเคารพนับถือ เป็นต้นแบบของการบริหารจัดการที่ดี นอกจากนี้มีผู้นำภาคประชาชนมากมายที่ทำคุณงามความดีให้กับสังคมชุมชน ผู้นำเหล่านี้เป็นต้นแบบเป็นกรอบที่ให้ผู้บริหารท้องถิ่นได้เจริญรอยตาม

ในการดำเนินโครงการฯ นี้นอกจากจะได้เห็นภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล แล้วยังได้สัมผัสพลังของสตรี ได้เห็นความทุ่มเทของผู้นำสตรี อย่างไม่น้อยหน้าไปกว่าชาย เป็นต้นว่า นายกองค์การบริหารส่วนตำบล คุณเรไร รักษา องค์การบริหารส่วนตำบล คุณบำเพ็ญ สอนใจ นับว่าเป็นการทลายกำแพงกีดกันทางเพศออกไป ไม่ยึดติดกับโครงสร้างทางสังคมแบบเดิมๆ ที่แบ่งแยกความแตกต่างในสังคม

■ ทีมงาน/กลไกการจัดการ

ทีมงานที่ยันชนแข็ง คือกักอยู่ตลอดเวลาก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการทำมีจิตสำนึกสาธารณะที่อยากเห็นสังคมชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี การออกแบบกลไกการจัดการที่ดีก็เป็นส่วนที่ทำให้ง่ายต่อการทำงานของทีมงาน ไม่ก่อให้เกิดความสับสน มีการประสานงานแบ่งงานกันทำ ทุกคนสามารถแสดงออกถึงศักยภาพ ทักษะตลอดจนความรู้ของตนเองอย่างอิสระปราศจากพันธนาการที่เคยผูกมัดไว้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายเดียว เป็นการก้าวข้ามพรมแดนของความรู้ ข้ามพรมแดนของอำนาจบางสิ่งบางอย่างที่ประชาชนเคยฝากไว้กับภาครัฐจัดการเพียงฝ่ายเดียว จากบทเรียนของจังหวัดน่านนั้นพบว่า การทำงานจะเกิดความราบรื่นและรวดเร็วไปได้นั้น ทีมงานต้องมีความเข้าใจในเป้าหมายตรงกัน มีการประสานงานกันเป็นระยะๆ ร่วมกันทำงานอย่างมีความสุข มีความเข้าใจ

■ การมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน สร้างพลังการขับเคลื่อนแบบสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา

หัวใจของการทำงานที่สำคัญ คือ การเน้นให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการ นอกจากภาคประชาชนและยังต้องเกาะเกี่ยวภาคีเครือข่ายอื่นๆ องค์กรปกครองท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ เช่น เจ้าหน้าที่

สาธารณสุข ครู เข้ามามีส่วนร่วมด้วย การมีส่วนร่วมนี้ต้องมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการเป็นต้นว่าร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรม ร่วมรับผิดชอบนั้นคือร่วมประเมินผล ร่วมกันสะท้อนผลการดำเนินงาน จะเห็นว่า โครงการนี้ได้ใช้กลยุทธ์การขับเคลื่อนแบบสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา มีทั้งภาคส่วนสังคม ชุมชน ประชาชน จากพื้นที่ต่างๆ ตลอดจนเครือข่ายภาคประชาชน ภาคส่วนวิชาการได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ นักปฏิบัติการ นักพัฒนา และภาคการเมือง ได้แก่ ผู้ที่มีบทบาท อำนาจในการบริหารและกำหนด นโยบาย ระดับต่างๆ ผู้บริหารจังหวัด หัวหน้าองค์กร องค์กรการบริหารส่วนตำบล

■ การเปิดโอกาสให้มีพื้นที่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้

โครงการได้สนับสนุนให้มีการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วย รูปแบบต่างๆ เช่น การประชุม การจัดเวทีการแสดง เวทีเสวนา เวทีดังกล่าวเหล่านี้เป็นได้ทั้งพื้นที่ทาง กายภาพ (physical space) ที่คนสามารถเข้ามาพบปะ พูดคุย ประชุมกัน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ หรืออาจจะเป็นพื้นที่เสมือน (virtual space) จะทำให้เกิดพลังแห่งความคิดสร้างสรรค์ สิ่งที่สำคัญก็คือ คนที่มารวมตัวกันนี้รู้สึกอิสระและปลอดภัย มีความเชื่อใจกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้พร้อมที่จะ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เกื้อกูลซึ่งกันและกันอาจจะเรียกได้ว่าเป็นการเปิดพื้นที่ขึ้นในใจ เวทีแห่งกาลยาณมิตร ก็ได้

■ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและผ่านนวัตกรรม

เป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งที่โครงการฯ ได้ดำเนินงานที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากของ จริง สิ่งที่ต้องได้ใจในชุมชน จากวัสดุที่มีอยู่ โดยเสริมความรู้ พัฒนาศักยภาพ ให้ชุมชนเกิดจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์นั้นก็เกิดขึ้นได้ โดยรังสรรค์ผ่านนวัตกรรมชีวิตวิถี ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจอย่าง ลึกซึ้ง สอดคล้องกับความคิดของ David Kolb (1984) นักพัฒนาการการเรียนรู้ได้กล่าวว่า "Tell me, and I will forget. Show me, and I may remember. Involve me, and I will understand." นั่นคือ หากเรารู้จากการบอกแล้วเราก็จะลืมได้ จากการแสดงก็อาจจะจำได้ แต่หากได้เข้าไปมีส่วนร่วม ก็ จะเข้าใจได้ ดังนั้น เรื่องราว การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง จะทำให้คนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เกิด ความตระหนักได้ดี

■ มีการจัดการความรู้ ยกระดับเนื้อหา/กระบวนการ

การมีความรู้อย่างเดียวก็ไม่อาจจะทำให้โครงการประสบความสำเร็จได้ การนำความรู้ นั้นไปใช้เป็นประโยชน์ นำความรู้นั้นไปแบ่งปันแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น ทำให้ได้ความรู้ใหม่พอกพูนขึ้นอีก ถือ ได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญการจัดการความรู้ โครงการนี้ก็เช่นเดียวกันได้นำหลักการแนวคิดของการจัดการ ความรู้มาใช้ ทำให้ประชาชน ปราชญ์ชาวบ้าน เกิดความอยากที่จะถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ไปสู่ผู้อื่นและมี การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่ม การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นการนำภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่มาผนวก

บวกกับความรู้ใหม่จากนักวิชาการ จากตำรา จากสังคมชุมชนอื่น ซึ่งได้ยกระดับเนื้อหาความรู้ขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง

■ **ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม**

คงอาจปฏิเสธไม่ได้ว่า เบื้องหลังฐานความสำเร็จที่สำคัญของจังหวัดน่านก็คือ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในความเป็นชาวน่าน สังคมน่าน ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเหล่านี้ได้แก่ ทรัพยากรมนุษย์ ผู้นำ แกนนำ ปราชญ์ชาวบ้าน และประชาชนที่ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ความเข้มแข็งของชุมชนสั่งสมมายาวนาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติที่งดงาม มีวัฒนธรรมประเพณีที่ดึงดูดเหล่านี้ได้รับการขัดเกลาทางสังคมวัฒนธรรมจนกลายเป็นทุนที่มีค่าพร้อมที่จะพัฒนาไปในทุกเมื่อ

บทเรียน ข้อค้นพบทั้งหมดที่กล่าวมานั้นได้ถอดออกมาจากการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งผู้ถอดบทเรียนได้มองจากสิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ และก็พบว่าเกือบทุกพื้นที่ดำเนินการชุมชนน่าอยู่ไปได้ดีในระดับที่แตกต่างกันบางแห่งดีมาก บางแห่งพอไปได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของศักยภาพของพื้นที่ และก็มีเพียงบางแห่งเท่านั้นที่ขาดการติดต่อ ไม่ต่อเนื่องจึงหลุดออกจากโครงการไป ซึ่งข้อจำกัดที่ไม่ได้กล่าวไว้ อย่างไรก็ตามผู้ถอดบทเรียนได้นำเสนอสิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความสำเร็จ เพื่อเป็นบทเรียนที่ควรคำนึงถึง ซึ่งจะเป็นประโยชน์นำไปสู่การพัฒนาโครงการต่างๆ ให้เกิดความสำเร็จต่อไป